

EXAMENSARBETE
Hösten 2007
Läroarbete

Miljöproblem-

Hur skildras de i gymnasieskolans läroböcker i
samhällskunskap?
En läroboksanalys

Författare
Pernilla Bülow
Monica Svensson

Handledare
Mats Hellstenius

Miljöproblem-

Hur skildras de i gymnasieskolans läroböcker i samhällskunskap?

En läroboksanalys

Abstract

Uppsatsen innehåller en läroboksanalys som syftar till att visa på hur miljöproblem skildras i gymnasieskolans samhällskunskapsböcker. Studien sträcker sig över tid: från 1960-talet fram till idag. Miljöproblemen som tas upp i läroböckerna kategoriseras och bedöms utifrån bestämda forskningsfrågor. Därefter sätts resultaten i relation till, för tiden, aktuella styrdokument samt historik kring miljöproblem.

Syftet är att se hur miljöproblem skildras i gymnasieskolans samhällskunskapsböcker och kopplas ihop med människan och hennes handlingar.

Metoden har vi valt att kalla för en "hermeneutisk diskursanalys". Inslag finns av både kvalitativ och kvantitativ analys. Arbets sättet i analysen innebär en hermeneutisk tolkning från vår sida. Avsikten är att bilda en kontext där alla variabler som ingår i studien sätts i relation till varandra.

I läroböckerna som är skrivna under perioden 1965-1970 (Lgy 65) finns en tydlig koppling mellan läroböcker, läroplan och samhällsdebatt. I läroböckerna som är skrivna under perioden 1971-1993 (Lgy 70) kan vi se förändringar i tankarna om miljö, såväl i samhället som i läroplan och läroböcker. Miljötänkandet går från att vara ett lokalt till ett globalt problem: från fokus på människans hälsoproblem, till insikt om vikten av hållbar utveckling. Slutsatsen är att läroböckerna följer läroplansutvecklingen angående miljö. Lpf 94 anger riktlinjer för elevernas kunskaper om miljöproblem och hållbar utveckling. Läroböckerna från samma tid fokuserar på konsekvenserna av en icke-hållbar utveckling. Sammanfattningsvis syns en tydlig koppling mellan läroböckerna och läroplanen mellan åren 1966-1993. Läroböckerna efter denna tid följer snarare samhällsdebatten.

Ämnesord: läromedelsanalys, miljöförstöring, miljöproblem, miljöpolitik, naturvård

Innehåll

1. Inledning & bakgrund	4
1.1. Syfte.....	5
1.2. Frågeställning	5
1.3. Definition.....	5
1.4. Avgränsningar	5
1.5. Disposition.....	6
2. Läroplaner	7
2.1. Vad styr innehållet i läroplaner?.....	7
2.2. Skolans uppgifter och läroplaner.....	8
2.3. Läroplan Lgy 65	9
2.4. Läroplan: Lgy 70.....	10
2.5. Läroplan: Lpf 94.....	12
3. Läroböcker/Läromedel	13
3.1. Historisk tillbakablick	13
3.2. Begreppet läromedel.....	15
3.3. Lärobokens betydelse i undervisningen	15
4. Metodteori.....	16
4.1. Vad är metod?	16
4.2. Vad är en diskurs?	17
4.3. Kvalitativ och kvantitativ metod	17
4.4. Kodning av text	19
4.5. Hermeneutisk tolkning	19
5. Metodologiska utgångspunkter.....	20
5.1. Vad är en diskursanalys?	20
5.2. Val av metod	20
6. Kritiska aspekter	21
6.1. Tillförlitlighet	21
6.2. Jagets betydelse	21
7. Tillvägagångssätt	22
7.1. Analysmodell.....	22
8. Material	23
8.1 Litteratur	23
8.2 Läroböcker.....	23
8.3 Urval: motivering av utvalda läroböcker.....	25
8.4 Källkritik	25
9. Resultat/Analys	26
9.1. Resultatredovisning Grupp A	26
Diagram 3: A Typ av miljöproblem	29
Diagram 4: A Textens budskap	29
Diagram 6: A Utrymme.....	30
9.1.1. Miljöproblemhistorik: Period Lgy 65.....	31
9.1.2. Analys.....	32
9.1.3. Slutsats.....	34
9.2. Resultatredovisning, Grupp B	34
Diagram 3: B Typ av miljöproblem	35
Diagram 4: B Textens budskap	36

Diagram 6: B Utrymme	37
9.2.1. Miljöproblemlshistorik: Period Lgy 70	37
9.2.2. Analys.....	40
9.2.3. Slutsats.....	43
9.3. Resultatredovisning, Grupp C	44
Diagram 3: C Typ av miljöproblem	45
Diagram 4: C Textens budskap	46
Diagram 6: C Utrymme	47
9.3.1. Miljöproblemlshistorik: Period Lpf 94.....	47
9.3.2. Analys.....	50
9.3.3. Slutsats.....	52
10. Diskussion.....	53
10.1. Uppsatsens syfte och frågeställning	53
10.2. Slutsats enligt syftet.....	56
10.3. Miljöhistorisk utveckling.....	57
10.4. Kritiska värderingar.....	57
Sammanfattning	60
Referenslista.....	62
Internetadresser.....	63
Läroböcker.....	64
Läroplaner.....	65

Bilagor I - IX

1. Inledning & bakgrund

Intresset för miljön har, särskilt under senare år, ökat markant och handlar inte längre om enstaka aktivisters intressen. Aktuellt just nu är FN:s klimatmöte på Bali (dec. 2007) som nyss kommit till sitt avslut. Miljöfrågor har varit mer eller mindre aktuella genom tiderna beroende på aktuell forskning, intresse från allmänheten och vilka synbara effekter vissa ämnen, gifter m.m. haft på omgivningen och naturen.

Valet av ämnesområde har baserats dels på vikten av att studera läroböckernas utformning och innehåll. På vilket sätt tar läroböckerna i gymnasiet upp miljöaspekten i samhället som en relevant kunskap, nu och för några årtionden tillbaks? Dels baseras valet på ett personligt intresse för miljöfrågor med samhällsanknytning och för den utveckling som sker inom samma område. Idag finns en mängd frågor som kan ställas angående miljö, exempelvis: Vari ligger det faktum att miljöfrågan nu blivit högaktuell? Är det de synbara miljökatastroferna, förändringarna i klimatet, den mänskliga påverkan i form av hälsoproblem o.s.v.? FN:s klimatrappport har blivit av allmänt intresse och inte som tidigare enbart av intresse för experter inom området, forskare, aktivister m.fl. Hur länge har rådande rön varit tillgängliga och varför har de i så fall inte tidigare tagits på allvar?

Innehållet i studien består av problembeskrivning och analys med anknytning till miljöproblem och miljöfrågor i gymnasieskolans läroböcker i samhällskunskap. Studien sträcker sig över tid: från 1960-talet fram tills idag. Hur väl följer läroböckerna i samhällskunskap med i samtida forskning, samhällsdebatt och styrdokument när det gäller miljö? Hur väl får ungdomarna i skolan, via läroböckerna, ta del av miljöproblem i sin undervisning? Frågorna är av relevans för hur den framtida samhällsutvecklingen ska te sig, särskilt den under benämningen hållbar utveckling.

Delar av frågeställningen rör människans koppling till miljöproblem. En motivering till denna fråga är den politiska och allmänna strävan mot hållbar utveckling, därav vikten att se om och i vilken omfattning ungdomar får ta del av aktuell forskning inom miljöområdet. I Lpf 94 står följande under kapitel 1.2 "Skolans huvuduppgifter":

Miljöperspektiv i undervisningen skall ge eleverna insikter så att de kan dels själva medverka till att hindra skadlig miljöpåverkan, dels skaffa sig ett personligt förhållningssätt till de övergripande och globala miljöfrågorna. Undervisningen bör belysa hur samhällets funktioner och vårt sätt att leva och arbeta kan anpassas för att skapa hållbar utveckling. (Citat: Lpf 94, kap.1.2).

Med detta citat som grund vill vi påstå att det är högst relevant att i en studie granska miljöperspektivet i läroböcker såsom diskuterats ovan. Eftersom läroböckerna ofta är det material som utgör en del av grunden för elevernas kunskapsinhämtning kan ett bristfälligt underlag i dessa böcker innebära kunskapsluckor inom ett visst ämne.

1.1. Syfte

Syftet är att se hur miljöproblem skildras i gymnasieskolans samhällskunskapsböcker och kopplas ihop med människan och hennes handlingar. Detta studeras över en tidsperiod som sträcker sig från 1960-talet fram till idag. Vidare sammanställs och jämförs uppgifterna med de för tiden gällande styrdokument samt till relevant litteratur som speglar samhällsdebatt och historik kring miljöproblem.

1.2. Frågeställning

Frågorna som valts ut för att uppnå uppsatsens mål lyder som följer:

- Hur förhåller sig skildringen av miljöförstöring i läroböckerna till vad eleverna ska kunna enligt kraven i skolans styrdokument?
- Hur har miljöproblem, över tid, skildrats och kopplats till människan i gymnasieskolans läroböcker?

1.3. Definition

För att förtydliga för läsaren har begreppet miljö som används i studien utvecklats och givits fler innebörder som kan relateras till syfte och frågeställningar samt till den empiriska undersökningen.

Det som menas med miljö i den här studien är miljöfrågor som har att göra med t.ex. miljöförstöring, miljöproblem, hållbar utveckling och klimatförändringar.

1.4. Avgränsningar

Utifrån ovan beskrivna delar såsom syfte, frågeställning och definition av använda begrepp har avgränsningar i studien gjorts. Avgränsningarna gäller val av undersökningsmaterial och tidsperiod.

Uppsatsen är avgränsad till att behandla läroböcker som använts i gymnasieskolan i ämnet samhällskunskap mellan åren 1966-2006. Närmare presentation av läroböckerna som ingår i undersökningen finns i kapitel 4.11. Anledningen till att vi har valt tiden mellan dessa år är att i nutid diskuteras miljön, och då kanske främst klimatförändringar, som någonting som har skett under den andra halvan av 1900-talet. Forskningsrapporter kom även på 1960-talet, men den verkliga samhällsdebatten och opinionsbildningen har kommit långt senare. Miljöfrågorna hamnade inte på den politiska agendan förrän i slutet av 1960-talet (Corell – Söderberg, 2005).

1.5. Disposition

Uppsatsen inleds med motivering av valt ämnesområde samt med en redovisning av frågor med anknytning till miljödebatten, så som den ser ut idag. Därefter följer syfte och frågeställning. Definition av använda termer samt avgränsningar förtydligar uppsatsens innehåll för läsaren.

En av utgångspunkterna för studien är läroplanerna Lgy 65, Lgy 70 och Lpf 94. Därefter görs en historisk tillbakablick av läroböcker och läromedel. Avsnittet ska visa på vikten och användandet av läroböcker som en kunskapsgrund med politisk styrning genom tiderna.

En forskningsbakgrund vilken stärker relevansen av studien ges i kapitel 3. Forskningen avser läroböckers och läromedels betydelse i undervisningen samt vikten av granskningar och reflektioner angående innehållet i dessa. Forskningen som åsyftas är Skolverkets rapporter: "I enlighet med skolans värdegrund" (Skolverket, rapport 285:2006), "EU-undervisningen i gymnasieskolan" (Skolverket, rapport 308:2007), "Läromedlens roll i undervisningen" (Skolverket, rapport 284:2006) samt Boel Englunds studie "Vad har vi lärt oss om läromedel?" vilken påvisar vikten av och påverkan från läroboken i undervisningen (Skolverket, rapport 284:2006). Forskningen sätts i relation till vår egen studie genom löpande kopplingar för förståelsen samt senare, mer djupgående, i diskussionen. Studier om hur miljöproblem tagits upp i gymnasieskolans läroböcker i ämnet samhällskunskap har inte gått att finna i den utformning som denna studie behandlar frågan.

En studie som behandlar närliggande frågor är "Miljöundervisningen i år 7-9. Från styrdokument till lärare" (Magnusson, 2002). Undersökningen är dock en litteratur- och enkätundersökning samt behandlar, till skillnad från vår studie, undervisningen i fler ämnen än samhällskunskap. Den riktar sig också mot senare delen av grundskolan och inte till gymnasiet. Läromedels- eller läroboksanalyser finns att tillgå i form av tidigare studier/ uppsatser/examensarbeten, men dessa studier behandlar inte just gymnasieskolans samhällskunskapsböcker och inte heller hur miljöproblem skildras.

Vidare finns rubriker om vilken metod som används, diskurs, kvalitativ och kvantitativ analys samt kodning av text. Förtydligande av hermeneutisk tolkning och betydelsen av forskarens jag kommer som nästa del vilket leder oss in på undersökningens tillförlitlighet och senare tillvägagångssättet. Samtliga delar som tagits upp här finns som underrubriker i Kapitel 4: "Metodologiska utgångspunkter". Till sist följer en beskrivning av urvalet samt källkritik.

I resultat- och analysdelen redovisas resultaten i form av diagram och beskrivningar. En historik kring miljöproblem leder oss in på efterföljande analys. Denna är kopplad till läroplanerna samt historik kring miljöproblem. Analysen finns i anknytning till respektive grupp och tillhörande resultat. En diskussion av kritisk karaktär knyter ihop föregående resultat och analys och ger svar på frågeställningen i uppsatsen. Sist finns en sammanfattning där läsaren kan få en helhetsbild av uppsatsens innehåll och resultat.

I slutet av uppsatsen finns också referenser och bilagor till undersökningen.

2. Läroplaner

2.1. Vad styr innehållet i läroplaner?

Läroplanerna är politiskt utformade styrdokument vars innehåll till stora delar styrs av samhällstendenser. I kommande analys och diskussion ska läroplaner, miljöhistorik och forskning sättas i relation till varandra samt till resultaten av undersökningen. Därför är det viktigt för undersökningen att lyfta fram vad som är skrivet i de olika läroplanerna samt hur de kommit till.

Läroplaner fastställs av regeringen och det arbetas fram en läroplan för varje skolform (Läraryrket, 2002). Läroplanens roll är att genom sina tim- och kursplaner, anvisningar

och kommentarer vara ett hjälpmedel för att kunna förverkliga målen för, i det här fallet, gymnasieskolan. Läroplanen är ramen för skolans verksamhet och utbildningens innehåll (Lgy 70, 1983). Denna undersökning avser att visa om läroplanerna påverkar läroböckernas innehåll angående miljöproblem.

Hur läroplanerna ser ut är inte något som pedagogisk forskning eller nya idéer inom pedagogiken styr. Istället är det en spegling av samhället och dess händelser, trender och värderingar (Orlenius, 2001). Orlenius resonemang motiverar användningen av läroplanerna i studien, vilken avser att dels jämföra innehållet i läroböcker med den för tiden aktuella läroplanen, men också att undersöka hur miljöproblem skildras i läroböckerna jämfört med litteratur, politiska dokument och forskning som kan beskriva resonemanget omkring miljöproblem i samhället under samma tid.

2.2. Skolans uppgifter och läroplaner

Läroplanen ska fungera som ett hjälpmedel för att de uppställda målen ska uppfyllas. Kursplanerna anger vilket stoff och vilka färdigheter huvudmomenten i undervisningen ska innehålla. Inom dessa ramar finns goda möjligheter att variera undervisningen och anpassa den till de nya krav som ständigt sker inom skola och utbildning (Lgy 70: Mål och riktlinjer).

1§. För gymnasieskolan gäller en läroplan, som innehåller mål och riktlinjer för skolans arbete samt timplaner och kursplaner. Regeringen fastställer läroplanens föreskrifter om mål och riktlinjer samt timplanen och kursplanen för gymnasieskolans linjer. Skolöverstyrelsen fastställer tim- och kursplaner i övrigt (Gymnasieförordning, SFS 1987:743, kap. 10: Läroplanen).

Läromedel som används inom gymnasieskolan bör vara anpassade till mål, metoder, lärostoff och studieförutsättningarna hos eleverna (Lgy 70: Läromedel).

Frågeställningen för denna uppsats handlar om att se i läroböckerna, om bilden av miljöproblem stämmer med vad skolans styrdokument säger och har sagt att eleverna ska kunna. Utifrån detta granskas läroplanerna som varit gällande sedan 1966.

2.3. Läroplan Lgy 65

Läroplanen Lgy 65 började tillämpas läsåret 66/67. Den innehåller många kommentarer och anvisningar för varje ämne, till skillnad från tidigare läroplaner. I ämnet samhällskunskap, som denna uppsats behandlar, har följande mål för undervisningen fastslagits:

att ge kunskaper om befolkning, bebyggelse, näringsliv, ekonomi samt sociala och politiska förhållanden i nutiden,

att skapa förståelse för samhällets funktion och föränderlighet samt

att på grundval av förvärvade kunskaper och färdigheter söka klargöra vissa viktiga samhällsfrågor (Lgy 65, 1966).

Huvudmomenten i undervisningen är indelade i olika teman, vilka sedan delas upp och studeras i de olika årskurserna. Huvudmomenten är:

- Befolkning, bebyggelse och näringsliv under skilda naturbetingelser samt med olika ekonomiska, politiska och sociala förhållanden.
- Samhällsekonomi och ekonomisk politik
- Samhällsplanering
- Statsskick, politiskt liv, politiska åskådningar
- Opinionsbildning
- Internationell politik och ekonomi
- Aktuella samhällsfrågor

Vid sökandet efter moment som innehåller någonting om miljö eller miljöproblem, så konstateras att detta återfinns först i åk 3. Under momentet "Samhällsplanering" finns angivet att detta ska innehålla undervisning om

Problem beträffande kommunikationsväsende och rekreationsområden. Problem i samband med det tekniska framåtskridandet.

Samhället och naturtillgångarna: jordförstöring, grundvatten, vattentillgång och vattenförstöring (Lgy 65, 1966).

I anvisningarna för momentet samhällsplanering står att miljöproblem ska tas upp. De problem som bör behandlas i första hand är problem som finns inom den enskilda kommunen. Det kan gälla t.ex. bostadsområdenas läge och utformning, fritidsområdenas placering, eller problem som kan komma upp när det gäller utbyggnad av kommunikationer. För att öka

förståelsen för den praktiska samhällsplaneringen, kan det vara lämpligt att knyta an undervisningen till fysisk- geografiska kunskaper från ämnet naturkunskap. ”Exempel på problem som kan behandlas i anknytning till fysisk geografi är jordförstöring, grundvattnet, sjöregleringar, utnyttjande av rullstensåsar och de problem av samhällelig och estetisk art detta leder till” (Lgy 65, 1966 s. 237).

Anvisningarna är exempel på vad som kan tas upp i undervisningen. Det innebär att allt varken kan eller ska behandlas. Ett urval måste göras i planeringen för varje skola och linje. Det finns två olika kurser i samhällskunskap. En större för humanistisk, samhällsvetenskaplig och ekonomisk linje, och en mindre för naturvetenskaplig och teknisk linje. Kurserna innehåller samma ämnesstoff, men har olika många timmar till sitt förfogande (Lgy 65, 1966).

2.4. Läroplan: Lgy 70

Liksom i Lgy 65 har den del av Lgy 70 som kan kopplas till miljö lyfts ut från läroplanen och presenteras enligt följande:

I Lgy 70 (1973) skrivs inget om miljö eller miljöproblem som sådant. Istället beskrivs i målen vikten av ansvar, påverkan, kunskap och en helhetsförståelse av vårt föränderliga samhälle:

Med kännedom om såväl det förflutna som nuet skall eleverna få beredskap att ta medansvar för och aktivt påverka utvecklingen samt möta förändringar i ett samhälle och en värld som kännetecknas av samverkan och konflikt (Lgy 70, Samhällskunskap: Mål).

Eleverna skall utifrån studier av skilda samhällsfrågor, som anknyter till deras erfarenheter, behov och intressen, förvärva vidgade och fördjupade kunskaper om samspelet mellan de faktorer som regionalt och globalt påverkar lokalisering och resursfördelning i det geografiska rummet (Lgy 70 (första upplagan) Samhällskunskap: Mål).

I målen står även att:

Genom samverkan med andra ämnen skall undervisningen i samhällskunskap ge eleverna förutsättningar att utveckla en helhetssyn på samhället (Lgy 70, Samhällskunskap: Mål).

Huvudmomenten för vad som ska behandlas i ämnet samhällskunskap är identiska med huvudmomenten i Lgy 65 men för att det ska bli lättare att följa med i utvecklingen av denna text upprepas huvudmomenten här.

- Befolkning, bebyggelse och näringsliv under skilda naturbetingelser samt med olika ekonomiska, politiska och sociala förhållanden.
- Samhällsekonomi och ekonomisk politik
- Samhällsplanering
- Statskick, politiskt liv, politiska åskådningar
- Opinionsbildning
- Internationell politik och ekonomi
- Aktuella samhällsfrågor

Lgy 70 har omarbetats och tryckts i flera upplagor. I den tredje upplagan från 1983 står inledningsvis ett stycke ”Inriktning mot framtiden” som tar upp skolans roll i förhållande till det omgivande samhället. Här talas det om att skolan inte kan vara isolerad från samhället i övrigt och att arbetet måste anpassas till både individen och samhällets utveckling. Skolans arbete ska inte endast uppfylla samhällets behov utan fungera som en skapande kraft i samhällsutvecklingen (Lgy 70, 1983).

I de allmänna anvisningarna för Lgy 70 (1983) står att gymnasieskolan ska ha god kontakt med organisationer och företrädare utanför skolan. Vissa inslag i undervisningen ger goda möjligheter till detta t.ex. undervisning om arbetsteknik och miljö. Även i denna upplaga, precis som i den första, står att lärostoffet fördelas på olika ämnen, men att en samverkan bör eftersträvas. Skälet till detta är bl.a. att undervisningen ska ge en så riktig bild som möjligt av verkligheten och det ska öka insikten om sammanhang. Ett område som lämpar sig för samverkan är, enligt denna läroplan, miljövården. Följande citat är taget ur Lgy 70 (1983), allmänna anvisningar:

Den [miljövården] har naturliga beröringspunkter med såväl yrkesbetonade som estetiska, naturorienterade och samhällsorienterade ämnen och ämnesområden. En väl genomförd ämnessamverkan bör här kunna leda eleverna till insikten om vikten av att miljövården ges tillräckligt utrymme i samhällsplaneringen (Lgy 70, 1983).

I likhet med den första upplagan av Lgy 70 finns ingenting specifikt skrivet om miljö eller miljöproblem i kursplanen för samhällskunskap. I stora drag handlar målen om att eleven ska skaffa sig kunskap och förståelse om befolkning, bebyggelse, näringsliv, ekonomi, sociala och politiska förhållanden i ett föränderligt samhälle.

1992 reformerades gymnasieskolan och därmed även läroplanen. Det är fortfarande läroplan Lgy 70 som gäller men i reformerad upplaga (SKOLFS 1992:5). I sökandet efter hur miljö/miljöproblem ska behandlas i undervisningen fann vi följande i de gemensamma målen för alla nationella program: "Utbildningen skall dessutom ge eleverna kunskaper om livsmiljön i ett lokalt och globalt perspektiv, så att de kan ta ansvar för sin livsstil och sin miljö" (SKOLFS1992:5). Då eleverna fullföljt utbildningen skall de "ha förmågan att se sambandet mellan människan och omvärlden ur såväl ett ekonomiskt som ekologiskt perspektiv" (SKOLFS 1992:5).

I kursplanen för samhällskunskap, vilken börjar tillämpas läsåret 1992/93, är målen ett omtryck från Lgy 70 och inga ändringar har alltså gjorts (SKOLFS 1992:12).

2.5. Läroplan: Lpf 94

Liksom i Lgy 65 och Lgy 70 har den del av Lpf 94 som kan kopplas till miljö lyfts ut från läroplanen och presenteras enligt följande:

Enligt läroplanen för de frivilliga skolformerna, Lpf 94, är skolans huvuduppgift att förmedla kunskaper och skapa förutsättningar för eleverna att tillägna sig och utveckla kunskaper. Uppdraget att förmedla kunskaper förutsätter en diskussion i skolan om vad som är viktig kunskap idag och i framtiden. Enligt läroplanen är elevernas kunskapsutveckling beroende av om de får möjlighet att se samband. I en värld som är komplex och snabbt förändras är det viktigt att eleverna tränas i att tänka kritiskt, granska fakta och förhållanden och att de lär sig se konsekvenser av olika alternativ. Inte minst miljöfrågornas komplexitet ställer nya krav på människors kunskaper (Lpf 94). Följande stycke finns i läroplanen för de frivilliga skolformerna:

Miljöperspektiv i undervisningen skall ge eleverna insikter så att de kan dels själva medverka till att hindra skadlig miljöpåverkan, dels skaffa sig ett personligt förhållningssätt till de övergripande och globala miljöfrågorna. Undervisningen bör belysa hur samhällets funktioner och vårt sätt att leva och arbeta kan anpassas för att skapa hållbar utveckling (Lpf 94, Skolans huvuduppgifter).

Vidare har skolan ett ansvar att ge eleverna ett internationellt perspektiv i kunskapsutvecklingen. Detta för att de ska kunna se sin egen verklighet i ett globalt sammanhang. Följande citat visar på ett av de mål skolan ska sträva mot för att uppnå denna

vision: ”Skolan ska sträva mot att varje elev visar respekt och omsorg om såväl närmiljön som miljön i ett vidare perspektiv” (Lpf 94, Mål att sträva mot).

Skolan har också ett ansvar att eleverna har uppnått vissa mål efter genomgången utbildning. Ett av dessa mål är att eleven ska kunna: ”... observera och analysera människans samspel med sin omvärld utifrån ett ekonomiskt och ekologiskt perspektiv”(Lpf 94, Mål att uppnå).

I följande kapitel kommer ämnet läroböcker/läromedel och frågan om vad som styr innehållet i läroböckerna att behandlas.

3. Läroböcker/Läromedel

3.1. Historisk tillbakablick

Nedanstående stycke redovisar tidigare rapporter och granskningar som gjorts kring läroböckers innehåll och betydelse för skolans verksamhet. Likaså visas på kopplingen mellan läroboken och skolans författningar genom tiderna.

I skolverkets rapport ”I enlighet med skolans värdegrund?” som kom 2006 redovisas en granskning som gjorts av ett antal utvalda läroböcker från grundskolan och gymnasieskolan. Just denna granskning är gjord utifrån aspekterna om etnisk tillhörighet, funktionshinder, kön, religion och annan trosuppfattning samt sexuell läggning. Inledningsvis tas det upp vikten av att det förs en diskussion om innehållet i läroböcker, och att reflektioner görs om hur läroböckerna stödjer skolans uppdrag. Behandlingen i läroböckerna av ämnes - och kunskapsområden får inte strida mot vad som finns skrivet i läroplaner och kursplaner. Rapporten ger också en historisk tillbakablick om hur den statliga styrningen och granskningen av läroböcker har varit (Skolverket, rapport 285: 2006).

Historiskt sett har staten använt läroboken för att styra skolans verksamhet i en speciell riktning. Ända sedan 1800- talets mitt och fram till början av 1990- talet har statliga organ haft till uppgift att granska och godkänna läromedel. Det första statliga organ som hade som uppgift att granska läroböcker var Statens läromedelsnämnd, vilken inrättades 1938. Denna nämnd granskade om innehållet i boken var objektivt och sanningsenligt och stämde överens med undervisningsplanen. På 1960-talet reformerades läroplanerna och det visade sig vara svårt att göra den föreskrivna bedömningen av kvalitet och de pedagogiska egenskaperna hos

en lärobok. Vid reformeringen ersattes också begreppet lärobok av läromedel. Det började också vid denna tid ske en uppluckring av vilka läromedel som fick användas, vilket tidigare fanns inskrivet i skolförfattningarnas bestämmelser (Skolverket, rapport 285:2006).

Mellan 1971 och 1974 förändrades innehållet i skolförfattningarna från att först bara ha handlat om läroboken, till att handla om läromedel. Lärarna fick rätt att komplettera med läromedel, vilket då kom att innefatta även ljud och bild. Ansvaret för att granska läromedel övergick samtidigt till skolöverstyrelsen. Det blev obligatoriskt att granskning skulle ske av alla centrala läromedel i samhällsorienterade ämnen (Skolverket, rapport 285:2006). 1974 förtydligades begreppet granskning till att avse:

Sådana läromedel som täcker väsentliga delar av ämnen, ämnesgrupper eller kursmoment som anges i gällande läroplan och därvid förser eleverna med instrument som hjälper dem att planera och organisera sina studier, öva färdigheter, inhämta fakta och sätta in dessa i ett meningsfullt sammanhang (Skolverket, rapport 285:2006).

1982 infördes en skoladministrativ reform som innebar en decentralisering av ansvaret för skolan. Läromedelsfrågorna blev nu en kommunal angelägenhet. Det gjordes en skillnad mellan olika typer av "läromedel" vilket definierades som "sådan som förmedlar innehållet i gällande läroplan". "Basläromedel" avsåg tryckt material. Det var då "material som täcker väsentliga delar av ämne, ämnesgrupp eller kursmoment enligt gällande läroplan och är ägnat att ge fasthet och sammanhang i studierna". Fortfarande gäller granskningen läromedel i samhällsorienterade ämnen (Skolverket, rapport 285:2006).

Riksdagen beslutade 1991 om att förändra de statliga skolmyndigheterna. Detta innebar att SIL (Statens institut för läromedelsgranskning) som inrättades 1974, skulle avvecklas och ansvaret för skolan skulle föras över till det nya skolverket (Prop. 1990/91:UbU4, s.52.) Senare samma år kommer ett förslag om att granskningen av läromedel och fastställandet av basläromedel i samhällsorienterade ämnen ska upphöra. Regeringen antog förslaget, och från och med 1991 regleras inte längre läromedel i skollag eller förordningar (Skolverket, rapport 285: 2006).

Föreliggande uppsats behandlar läroböcker under tidsperioden 1966-2006. En slutsats kan dras om att fyra av de sjutton läroböckerna, skrivna mellan 1991 och 2006, som valts ut för analys inte omfattas av någon reglering i förordningar eller dylikt. Läroböckerna redovisas senare i kapitel 5.2.

3.2. Begreppet läromedel

Eftersom både begreppet läroböcker och läromedel förekommer i uppsatsen vill vi förtydliga att läromedel innefattar mer än endast läroböcker.

Läromedel är ett begrepp som omfattar en mängd olika material vilket har till uppgift att underlätta elevernas lärande. Exempel på sådant material kan vara autentiska föremål, modeller, preparat- och försöksmaterial, text, bild och ljudmaterial, instrument och apparater (Lgy 70, 1983).

3.3. Lärobokens betydelse i undervisningen

Styrning av läromedel finns inte längre i lagar och förordningar efter 1991. Istället finns det inskrivet i styrdokumentet (Lpf 94) vem ansvaret åligger. Lgy 70 tar upp hur läroboken får användas i undervisningen.

Rektorn har det övergripande ansvaret för att skolans verksamhet överrensstämmer med de nationella målen och riktlinjerna. Han/hon har därmed ansvaret för skolans resultat och särskilt för att eleverna ges tillgång till bl.a. läromedel av god kvalitet. Ytterligare ett av rektorns ansvarsområden är att det sker en samverkan mellan lärare i olika kurser så att eleverna får ett sammanhang i sina studier (Lpf 94).

I Lgy 70 (1983) står en föreskrift i allmänna anvisningar, att undervisningen i gymnasieskolan under inga omständigheter får vara så bunden av läroboken att kurserna bestäms av denna. Detta för att läroboken normalt endast ger en mindre del av undervisningens mål (Lgy 70, 1983).

Tidigare granskning och rapporter angående läroböcker och läromedel samt betydelsen av dem i undervisningen, och innehållet i dem, är av relevans för vår studie. De är också en förutsättning för att en läroboksanalys ska vara av intresse.

Enligt skolverkets rapport "EU-undervisningen i gymnasieskolan" från 2007 visar resultatet av en större undersökning att ett flertal olika kunskapskällor/läromedel används i undervisningen i samhällskunskap på gymnasiet. Flera lärare uppger att läroboken används

som grund men att den kompletteras med annat material (Skolverket, rapport 308:2007). När det gäller läroböckerna visar resultatet att förlagsproducerade böcker inte har någon särställning som kunskapskälla. Däremot visar en granskning av ett urval av läroböckerna att det finns en samstämmighet mellan böckernas innehåll och det ämnesstoff som oftast tas upp i undervisningen (Skolverket, rapport 308:2007). Resultatet av denna, och nedanstående, undersökning/undersökningar är av relevans för föreliggande uppsats när det gäller vilken roll läroböckerna spelar i undervisningen.

Enligt en annan rapport från skolverket "Läromedlens roll i undervisningen" från 2006, tyder allt på att läroböcker/tryckta läromedel fortfarande har en stark ställning i skolans undervisning. Denna undersökning visar bl.a. att få lärare helt väljer bort läroboken som undervisningsmaterial, 60 % av lärarna använder läroboken regelbundet och 20 % använder den varje lektion (Skolverket, rapport 284:2006).

Frågan om varför lärobokens ställning är så stark svarar Boel Englund på. Hon har tidigare granskat ett antal studier av läromedel/läroböcker. Hennes studier baseras på frågan om det går att dra några slutsatser av lärobokens påverkan på undervisningens innehåll och upplägg, och varför läroboken är så viktig (Skolverket, rapport 284:2006). Englund har sammanfattat svaren i ett antal punkter. I den första punkten menar hon att läroboken ses som en garanti för kunskap och att den har en auktoritativ roll. Hon menar också att texter historiskt sett har varit auktoritativa i samhället som helhet och att detta lever kvar. Särskilt auktoritativa har läroböcker och uppslagsböcker varit (Skolverket, rapport 284:2006).

4. Metodteori

4.1. Vad är metod?

Metod kan beskrivas på en mängd olika sätt. Enligt Alvesson & Deetz (2000) är det inte en klart avgränsad del av studien. Inte heller är det en beskrivning av forskaren och om hur denne närmar sig ämnet och processen med frågor, svar, tolkningar etc. som är det viktiga. Metoden ska istället genomsyra forskningsprojektet. Hur utvecklas forskningsprojektet? Hur ställs resultaten till den sociala verkligheten? Hur tolkas och framställs resultaten från undersökningen? Hur uppnås en logik och ett systematiskt tänkande i behandlingen av empiriskt material? Metoden ska sammanfoga en teoretisk grund med vad som görs med det

empiriska materialet. Metod innebär reflektion och tolkning från forskaren samt hänvisning/koppling till relevanta t.ex. teoretiska, politiska och etiska frågor.

4.2. Vad är en diskurs?

Med hänvisning till syfte och frågeställning i uppsatsen vill forskarna mena att studien som genomförs är diskursiv. Vad är då en diskurs? Fler förklaringar kring innebörden och därefter i relation till olika forskningssätt kommer nedan.

Begreppet diskurs används på flera olika sätt som kan skapa förvirring hos läsaren (Alvesson & Kärreman, 2000b i Alvesson & Deetz, 2000). Foucault menar att diskurs är det offentliga samtalet, och vad som sägs i det, i ett visst sammanhang. Det offentliga samtalet innebär vad innehållet är, vem som har auktoritet, vem som lyssnar, vad som inte sägs och vem eller vilka som negligeras. Diskursen innebär vidare anonyma och historiska regler för en viss period i ett visst geografiskt, ekonomiskt, socialt och verbalt område (Stensmo, 1994). Foucaults definition är i denna uppsats klart tillämpbar. En förtydligande definition av diskurs kan även vara:

Mer eller mindre systematiska former av kunskap, sätt att resonera och definitioner av verkligheten som är förankrade i språkliga praktiker och som får sanningsskapande effekter. Diskurser konstituerar verkligheten (Alvesson & Deetz, 2000).

En diskurs visar således på olika sätt att resonera, se på saker, sätta saker i ett sammanhang i samhället, dess diskussioner och debatter d.v.s. allting måste ses i en kontext. I denna studie innefattar det t.ex. forskning, politiska beslut, media, styrdokument samt innehållet i läroböckerna.

4.3. Kvalitativ och kvantitativ metod

För att på ett vetenskapligt sätt komma fram till ett trovärdigt resultat i en analys av miljöproblemen i gymnasieskolans läroböcker anses att både kvalitativ och kvantitativ analys krävs. Varför och på vilket sätt kommer att förklaras i avsnitten 5.1. och 5.2. Dessa behandlar ”Vad är en diskursanalys?” och ”Val av metod”. Här nedan följer ett kortare resonemang och en förklaring av båda arbetssätten.

Kvalitativ och kvantitativ forskning utesluter inte varandra. Det är inte fel att använda sig av båda tillvägagångssätten. Tvärtom brukar det innebära bra forskning. Skillnaden dem emellan gäller snarare behandlingen av data (Denscombe, 2000).

Kvalitativ forskning innebär en omvandling av det studerade/observerade till text och ord. Detta Denna forskning tenderar att hamna i någon form av beskrivning snarare än analys. Mönster eller förekomster av något speciellt måste förklaras tydligare för att läsaren ska kunna bilda sig en klar uppfattning om vad forskaren vill förmedla samt för att kunna se komplexiteten i hur det ska tolkas. Kvalitativ forskning förknippas ofta med mindre studier, även om det går att utföra en större kvalitativ studie. Oftast finns dock en förkärlek för de mindre eftersom ord inte kan analyseras på samma effektiva, snabba sätt som siffror. Denna typ av forskning sätter ofta det studerade i ett sammanhang där ett beroende olika variabler emellan är det som ska påvisas (Denscombe, 2000).

Sociala realiteter är helheter som inte går att förstå isolerade från deras kontexter, och som inte heller kan brytas upp för separata studier av deras delar (Lincoln och Guba 1985, s. 39 i Denscombe, 2000 s. 206).

Forskaren fungerar i stort sett som någon form av ”mätinstrument” där egna värderingar, bakgrund och annat påverkar datainsamlingen och dess tolkning/analys. Det finns således ingen korrekt mall för denna typ av forskning. Teori och metod är ofta det som utvecklas under arbetets gång och det går inte att ha en färdig mall att arbeta utifrån innan studien påbörjats. Urvalet kommer därför att bero på studiens utveckling. Ofta blir resultatet en upptäckt istället för bevis (Denscombe, 2000).

Kvantitativ forskning innebär att mäta det studerade/observerade i siffror. I en analys är kvantitativa data mer lämpliga för att mäta samband och jämföra en företeelse mot en annan. Den kvantitativa forskningen förknippas ofta med större studier, då statistik ofta ger en större pålitlighet i resultatet. Dess mål är att sätta en sak i förhållande till en annan och på så sätt se dess betydelse för vartannat. För att kunna göra det måste andra inblandade variabler helt bortses från. Forskaren tenderar att lättare bortse från egna värderingar när numeriska data samlats in. Forskningen är tydligt upplagd innan studien påbörjas. En exakt mall som metod bestämmer hur arbetet ska fortgå (Denscombe, 2000).

4.4. Kodning av text

Kodning och kategorisering är ett sätt att systematiskt gå till väga på vid en analys av kvalitativa data. Denna metod innebär att data som ska användas bryts ner till analysenheter och sedan kategoriseras dessa enheter. Kategoriseringen utgör grunden för en analytisk kodning. Först måste forskaren bestämma vilken enhet han/hon vill använda sig av i analysen som t.ex. speciella ord, idéer eller företeelser som förekommer i texten/datamaterialet. Sedan måste bestämmas hur de ska kategoriseras, vilket kanske egentligen inte har någon större betydelse i ett tidigt stadium. Istället kan befintliga teorier, respondentteorier samt personliga eller professionella idéer styra i vilken riktning arbetet ska fortgå. Med tiden kommer enheter och kategorier anpassas efter en ständigt utvecklad förbättringsprocess. Detta kallas öppen kodning (Denscombe, 2000).

Vidare måste kopplingar finnas och visas på mellan de olika enheterna och kategorierna. Generaliserande förklaringar utformas och en jämförelse mot redan befintliga förklaringar och teorier i ämnet utvecklas forskarens egen teori som tar form efter genomförd analys av resultaten (Denscombe, 2000).

4.5. Hermeneutisk tolkning

Bland forskare som använder sig av tolkning finns ofta hermeneutiken med som grund i den kvalitativa metoden. Tolkningen har som mål att visa på hur samband och verkligheter skapas. För forskaren handlar det om att komma till insikt med hjälp av redan etablerat vetande d.v.s. vardagskunskapen och det som i samhället redan tas för givet av samhällsmedlemmarna. För att tolka ett fenomen fokuseras det på det fullt synbara, t.ex. texter, handlingar, uttalanden eller något annat fysiskt material. Insikten innebär för forskaren en tolkning som varit lyckad. Inom hermeneutiken betyder begreppet insikt att kunskapen skiljs från den tidigare sanningen samt att val kan göras utifrån redan etablerad kunskap eller från de föreställningar som redan figurerar. Insikten är också en förutsättning för att möta konkurrerande diskurser (Alvesson & Deetz, 2000).

I föreliggande uppsats kommer en hermeneutisk tolkning av relationerna mellan undersökningens resultat, läroplanerna och rådande samhällsdebatt att vara ett genomgående inslag i analysen. Arbetssättet är menat att leda såväl forskarna som läsarna till insikt. Med

detta kommer metodbeskrivningen in på forskaren vars personlighet väger in i resultat, analys och diskussion.

5. Metodologiska utgångspunkter

5.1. Vad är en diskursanalys?

Som tidigare nämnts innehåller studien både kvalitativ och kvantitativ forskning. Ett kodschema utarbetas där ord som miljö, miljöförstöring och natur samlas in från läroböckerna och kategoriserats. Därefter räknas rader och sidor med text som innehåller dessa och flera variabler vilket därefter sätts i förhållande till bokens omfattning d.v.s. som kvantitativa data. Resultaten har sammanställts och kommenterats i förhållande till varandra. Här kommer den kvalitativa forskningen återigen in då resultaten även satts i förhållande till utvald litteratur kring miljöproblem, forskning, politiska beslut, debatt och rådande styrdokument. Dessa faktorer tillsammans utgör samtida samhällsdebatt och sätter, efter genomförd analys, resultaten i sin kontext. Enligt sammanfattande kommentar i kapitel 4.2. ("Vad innebär diskurs?") utgör således ovanstående arbetssätt en diskurs.

Läroboksanalysen och sättet att bemöta frågeställningen i studien med hjälp av såväl kvantitativ som kvalitativ forskning samt metod och analys, innebär gemensamt en diskursanalys. Människor, verkligheter och sociala relationer skapar tillsammans icke-nödvändiga strukturer. Dessa kommer till under speciella konflikt- och maktförhållanden vilka ofta är fulla av paradoxer och tveksamheter. Strukturerna i sig innehåller historiskt väsentliga uppgifter och redskap som måste till när en analys av samtida diskurser ska utföras (Alvesson & Deetz, 2000). Detta skulle kunna anses visa på komplexiteten i verkligheten, vilket det är nödvändigt att ta hänsyn till i en diskursanalys. I en mindre studie som denna kan omöjligt tas hänsyn till alla levande faktorer, men dock de av relevans för frågeställningen.

5.2. Val av metod

I den nyss genomgångna metodbeskrivningen belyses hur olika forskningssätt kombinerats och utvecklats efterhand som studiens syfte och frågeställningar eftersträvats att uppnå. Nedan kommer ytterligare beskrivning av metoden att ges.

Med hänsyn till uppsatsens frågeställning, samt att det är en läroboksanalys som genomförs, visar det sig lämpligt att göra en delvis kvantitativ och delvis kvalitativ analys. Numeriska data behövs för att tydliggöra resultatet i de olika grupperna (A, B och C: se nedan i avsnitt 5.2.) samt för att en jämförelse dem emellan ska bli tydlig för läsaren. Även en tolkning utifrån valt material/litteratur som utgör samtida samhällsdebatt, krävs för att läsaren ska kunna få en helhetsförståelse i resonemanget. Detta tillsammans med kodningen av befintliga data har lett forskarna av denna studie in på, vad som valts att kallas, en hermeneutisk diskursanalys.

6. Kritiska aspekter

6.1. Tillförlitlighet

En fråga som är av relevans när studien ska ges tillförlitlighet är: ”Om någon annan genomför undersökningen, kommer han eller hon fram till samma resultat och drar han eller hon samma slutsatser?” (Denscombe, 2000 s. 250).

Genom uttrycklig redogörelse för syfte, metodologiska utgångspunkter, forskningens genomförande samt förklaring/förtydligande kring de beslut som tagits kring t.ex. urval, kan ett resonemang föras om huruvida en annan forskare skulle ha kommit fram till samma resultat (Denscombe, 2000). Givet resonemanget i ovanstående stycke torde det vara svårt att komma fram till exakt samma resultat och slutsatser. Sammantaget kan redogörelserna för de olika delarna i uppsatsen dock innebära möjligheter att hamna väldigt nära det resultat som analysen bidragit till.

6.2. Jagets betydelse

Vid tolkningar i forskningen krävs det att forskaren själv är medveten om sitt eget personliga jags betydelse för resultat och analys. Därav kommande resonemang:

”Jaget” är viktigt att ta hänsyn till vid kvalitativ forskning. Därför är personliga detaljer om forskaren ibland nödvändiga att ta i beaktande för att kunna påvisa hur hans/hennes egna värderingar och livserfarenheter kan inverka på hur forskningen bedrivs och vart den slutligen hamnar (Denscombe, 2000). Eftersom forskarna för denna studie båda är och kommer att vara verksamma inom skolans värld finns en risk att påverkan från nutida värderingar och

styrdokument kan förekomma. Huvudinriktningen inom högskolestudierna är samhällskunskap, varför kunskapen om orsak och verkan i samhället också kan spegla sättet att analysera och resonera.

7. Tillvägagångssätt

7.1. Analysmodell

Efter genomgången beskrivning av forskningsmetoder och studiens validitet är det tid att förklara tillvägagångssättet för att besvara uppsatsens frågeställningar.

För att kunna undersöka hur kunskap om miljö har förändrats över tid har vi valt att göra en läroboksanalys. Materialet vi har valt att analysera är 17 samhällskunskapsböcker vilka har använts i gymnasieskolan under åren 1966-2006. Metoden går ut på att noggrant studera innehållsförteckning, register och texter som handlar om miljöförstöring och kopplingen till människans aktiviteter. Därefter kategoriseras böckerna efter läroplanerna och innehållet efter en kodnings- och analysmodell. Modellen ser ut som följer:

Innehållsförteckningen och register:

- Finns det ett eget kapitel med ämnet miljö eller finns i registret ord där miljö/natur ingår? Frågan besvaras med ja eller nej.

Textens innehåll:

- Kopplar den text som tar upp miljö, något samband mellan människans aktiviteter och miljöförstöring? Även på denna fråga blir svaret ja eller nej.
- Vilken typ av miljöproblem tas upp (luft, vatten, klimat etc.)?
- På vilket sätt tas miljöproblem upp (alarmistisk, informativt etc.)?
- Finns det skrivet någonting om åtgärder för miljöproblem?

Textens omfattning:

- Utrymme: d.v.s. hur mycket skrivs det om miljö (antalet sidor i boken)?

Skolans styrdokument:

- Läroplaner och kursplaner: vad säger dessa om vad eleverna ska ges för kunskaper om miljö och vad är skolans ansvar?
- Kursplanuppfyllelse: motsvarar innehållet i läroböckerna kravet på kunskap som finns i styrdokumentet?

Läroböckerna kategoriseras och analyseras i grupp efter ”läroplanindelning” med utgångspunkt i, för just de böckerna, aktuella styrdokument. Indelningen av kategorierna har efterhand som arbetet fortgått utvecklats i form av en öppen kodning. Till sist kommer vi, som enligt Denscombe, utforma generaliserande förklaringar och jämförelser mot redan befintliga förklaringar och teorier i ämnet. Efter analys av resultaten utvecklas en teori (se kap. 4.4.).

8. Material

8.1 Litteratur

Frågorna som kan knytas till miljöproblemen är många och miljödebatten är hetare än någonsin. Frågan som här ska besvaras är hur detta behandlats och utvecklats inom skolans värld, i gymnasieskolans läroböcker genom tiderna.

Den litteratur som används som referens i studien behandlar miljöfrågor, framtidens miljö och hot mot miljön som debatterats från början av 1960-talet fram till år 2006. I studien används tidigare och nutida forskning, politiska beslut och debatter genom tiderna. För att kunna koppla till skolan och till elevernas möjlighet att få ta del av ovanstående granskas läroplaner, kursplaner och läroböcker.

8.2 Läroböcker

Läroböckerna som ingår i denna studie kommer att betecknas med en bokstav och ett nummer istället för bokens hela titel. Detta eftersom många titlar är lika och de är lätta att förväxla med varandra. Böckerna delas in i tre grupper efter vilka läroplaner som är gällande. Bokstaven anger vilken läroplansgrupp boken tillhör, siffran anger vilken bok inom gruppen det handlar om. Läroplan Lgy 70 trädde i kraft 1 juli, 1971 (Lgy 70, 1983). Av denna anledning sorteras läroböckerna t.o.m. år 1970 in i grupp A, då läroplan Lgy 65 var gällande.

Grupp A:

Behandlar läroböcker från 1966-1970. Styrdokumentet under denna tidsperiod är läroplan Lgy 65 (1966).

- A: 1 "Samhällskunskap för gymnasiet" (1966)
- A: 2 "Samhällskunskap för gymnasiet 2:1" (1967)
- A: 3 "Samhällskunskap för gymnasiet 2:2" (1968)
- A: 4 "Samhällskunskap för gymnasiet 3:1" (1968)
- A: 5 "Samhällskunskap för gymnasiet 3:2" (1969)
- A: 6 "Världen, Sverige och Vi" (1970).
- A: 7 "Samhällskunskap för gymnasiet 3 Na Te" (1970).

Grupp B:

Behandlar läroböcker från 1976-1992. Styrdokumentet under denna tidsperiod är läroplan Lgy 70 (1971, 1983 samt 1992).

- B: 1 "Politik 3 grundbok" (1976)
- B: 2 "Politik 2 grundbok" (1979)
- B: 3 "Politik 1 grundbok" (1983)
- B: 4 "Politik 2 grundbok" (1984)
- B: 5 "Politik 4 grundbok" (1980)
- B: 6 "Samhällsboken" (1986)
- B: 7 "Leva i samhället" (1991)
- B: 8 "Zenit" (1992)

Grupp C:

Behandlar läroböcker från 2000 och 2006. Styrdokumentet under denna tidsperiod är Lpf 94 (1994).

- C: 1 "Zigma" (2006)
- C: 2 "Zigma" (2000)

8.3 Urval: motivering av utvalda läroböcker

Nedan följer en beskrivning av hur urvalet av de olika läroböckerna gått till:

Böckerna i Grupp A består av en serie i olika delar. Om miljö inte behandlades i del 1 så skulle det kunna vara möjligt att det behandlades i någon annan del. Eftersom osäkerhet råder om i vilken eller vilka årskurser ämnet miljö eventuellt tas upp, ses en anledning till att studera flera delar av samma bok och författare. Författarna till serien är välkända läroboksförfattare och har skrivit läroböcker från mitten av 60-talet till slutet av 70-talet.

I grupp B ingår böcker som representerar början, mitten och slutet av 70-talet. Vidare behandlas läroböcker från början och mitten av 80-talet samt två böcker från början av 90-talet. Även under 70- och 80-talen användes flera olika böcker i samhällskunskap, och därför görs valet att titta på olika delar vid olika tidpunkter. Detta gör att forskarna för föreliggande studie kan få en övergripande inblick i vad eleverna läste någon gång under gymnasietiden.

Under 90-talet komprimerades böckerna till en stor bok som innehåller alla delar och användes under hela gymnasietiden. Detta är skälet till att det i denna studie används ett färre antal böcker utgivna från 1990 och framåt. Läroböckerna från 2000-talet är båda skrivna av samma författare. Även denna författare är välkänd och hans läroböcker är utgivna i många upplagor. Med hänvisning till Denscombe (2000) visar det på att dessa böcker är använda ute i skolorna.

8.4 Källkritik

För att visa på innehållsvärdet av de för studien utvalda läroböckerna är en källkritisk värdering nödvändig.

Det kan vara svårt att bedöma innehållsvärdet av böcker, men antalet upplagor boken har givits ut i kan ge en vägledning om bokens popularitet. En bok som har givits ut i två eller flera upplagor har tydligen varit tillräckligt värdefull för att det ska ha motiverat till att ge ut den i nya upplagor. Även antal tryckningar talar om ett visst mått av innehållsvärde. Ett känt förlag kan också vara ett mått på hur tillförlitligt materialet kan tänkas vara (Denscombe, 1998).

Med detta sagt är den empiriska undersökningen det som ligger framför oss. Kapitlet Resultat/Analys inleder med Grupp A:s resultatredovisning för de olika frågorna i undersökningen.

9. Resultat/Analys

9.1. Resultatredovisning Grupp A

Fråga 1: innehållsförteckning och register

Finns i innehållsförteckningen en egen rubrik som handlar om miljö, eller i registret ord innehållande miljö eller natur?

Resultat, fråga 1.

Av de sju undersökta böckerna har fem stycken en rubrik i innehållsförteckningen angående miljö eller ord i registret innehållande miljö eller natur. Bok A:2 och A:3 har inte med dessa i innehållsförteckningen. Register saknas dessutom och kan därför inte tas hänsyn till. Dessa två böcker stryks från fortsatt genomgång då det inte längre är relevant att undersöka textinnehållet baserat på syftet med studien.

Fråga 2: textens innehåll

Finns det något i texten, vilken enligt innehållsförteckningen eller registret tar upp miljöförstöringen, som tar upp sambandet mellan människans aktiviteter och miljöförstöring?

Resultat, fråga 2.

Enligt resultatet tar samtliga fem läroböcker upp sambandet mellan människans aktiviteter och miljöförstöring på något ställe i boken.

Fråga 3: fortsatt undersökning av textens innehåll

Vilken typ av miljöproblem skrivs det om i texten?

Efter genomgång av alla läroböckernas delar som tar upp miljö, delas miljöproblemen in i följande kategorier:

Kategorier miljöproblem och vad de innefattar:

1. Förorening av jord

- Giftutsläpp som DDT, kvicksilver, tungmetaller
- Giftutsläpp från industrier, hushåll, jordbruk

2. Förorening av luft

- Avgaser från bilar, skorstenar, sopförbränning, industrier

3. Förorening av vatten

- Oljeutsläpp
- Utsläpp från avlopp

4. Åverkan på naturen

- Skogsavverkning
- Exploatering, markförstöring
- Grundvattensänkning p.g.a. torvbrytning

5. Störande för människor

- Rekreation (förfulande av miljön)
- Buller
- Trafik
- Flyg
- Stress

6. Klimatrisker

- Förbränning av fossila bränslen
- Växthuseffekt
- Ökenbildning

7. Övergödning

- Kväve, fosfor
- Jordbruk

8. Försurning

- Utsläpp av svaveldioxid
- Förbränning av olja

9. Sopberg

- Nedskräpning
- Avfall

10. Begränsade naturresurser

- Kol, olja, gas

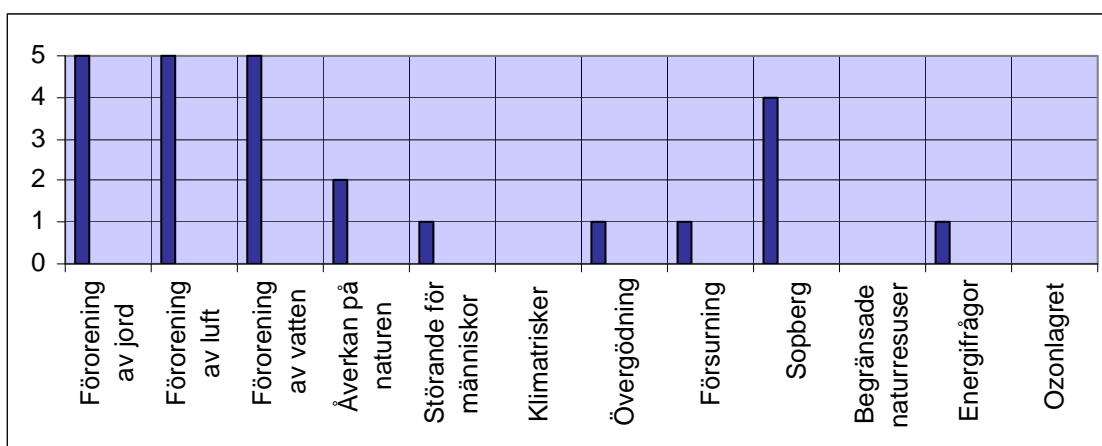
11. Energifrågor

- Vattenkraft
- Kärnkraft
- Ved och torv

12. Ozonlagret

För att förtydliga vilka typer av miljöproblem läroböckerna tar upp redovisas dessa i diagramform.

Diagram 3: A Typ av miljöproblem

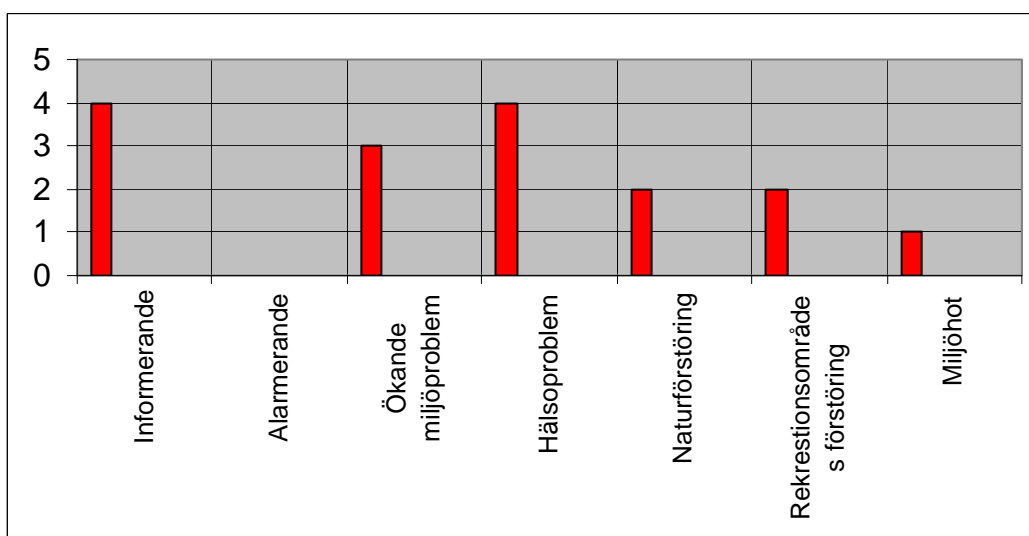

Diagrammet visar att samtliga fem läroböcker i grupp A fokuserar på miljöproblem i form av föroreningar av jord, luft och vatten. Även sopberget, vilket bl.a innefattar människans nedskräpning av naturen, får utrymme i alla böcker utom en. Miljöproblem som klimatrisker, ozonlagret eller begränsade naturresurser diskuteras däremot inte alls i någon lärobok vid den här tiden. Övergödning, försurning och energifrågor får lite utrymme i någon enstaka lärobok, men är inget som frekvent diskuteras. Detsamma gäller kategorin störande för människor, vilket bl.a. innefattar förfullande av miljön. Åverkan på naturen som t.ex. grundvattensänkning eller skogsavverkning tas upp i två av böckerna.

Fråga 4: textens budskap till läsaren.

Hur tas miljöproblem upp i texten och hur är texten skriven?

Diagram 4: A Textens budskap

Av diagrammet framgår att, av de fem böcker som ingår i grupp A betecknas fyra av dem som informerande. Ingen av böckerna kan ses som alarmerande i sitt sätt att skriva. Hälso problemen är dominerande över vad som anses vara det största problemet med miljöförstöringen under denna grupp, men även att miljöproblemen anses öka tar en majoritet av böckerna upp. Däremot är det bara två av fem böcker som tar upp naturförstörelse och rekreationsområdesförstörelse. Miljöhotet är det endast en av fem böcker som nämner och därmed har en uppfattning eller åsikt om det framtida hotet mot miljön.

Fråga 5: konkreta förslag

Finns det skrivet någonting om åtgärder för miljöproblem?

Resultat fråga 5.

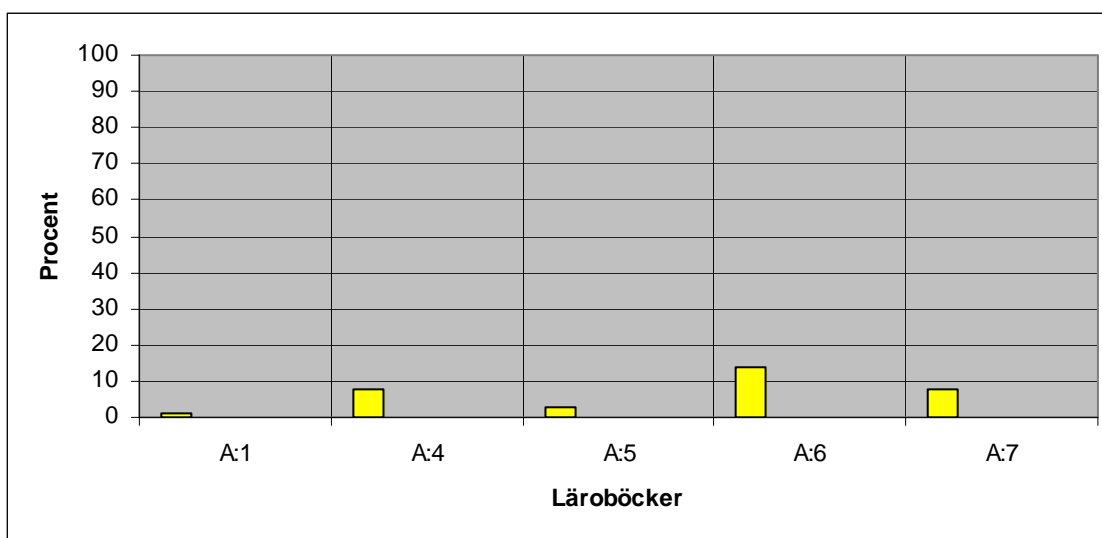
Resultatet visar att tre av de fem läroböckerna i grupp A redogör för och diskuterar åtgärder för miljöproblem.

Fråga 6: utrymme

Hur stort utrymme får miljöproblemen och dess eventuella åtgärder i boken?

Utrymmet räknas i antal sidor i förhållande till bokens totala volym.

Diagram 6: A Utrymme

Diagrammet visar att en av läroböckerna i grupp A ger ett jämförelsevis stort utrymme åt miljöproblemen. I två av böckerna ges miljöproblemen utrymme men i mindre omfattning. I två av de fem böckerna skrivs mycket lite om miljöproblem.

För att kunna svara på denna uppsats frågeställning krävs en inblick i hur miljöproblem skildras i samtida litteratur, forskning och politiska dokument. Detta är anledningen till att det nu görs en kort redovisning av vad den valda bakgrundslitteraturen tar upp om miljö/miljöproblem under respektive tidsperiod. Litteraturen kan inte ses som heltäckande, vilket inte heller är meningen i en begränsad studie som denna. Forskarna för denna studie vill dock påstå att litteraturen kan ge en övergripande blick över hur ämnet miljö har behandlats då den inbegriper texter från författare, forskare, samhällskritiker, politiska dokument samt natur/miljöorganisationer.

9.1.1. Miljöproblemhistorik: Period Lgy 65

Under 1960-talet går miljöfrågorna in i ett nytt skede. Kvicksilverlarmet i början av detta årtionde sätter fart på debatt, forskning och åtgärder på miljöområdet. Likaså uppmärksammas industriella gifter i vattnet vilka innebär faror för folkhälsan. En annan förorening som också uppmärksammas är den radioaktiva strålningen som kärnkraftsindustrin står för (Lagerkvist, 1968). Det är också nu orden ”miljö” och ”ekologi” får sina genombrott (Anderberg, 1988). I slutet av 60-talet diskuteras luftföroreningar såsom koldioxidutsläppet och förslag ges på hur dessa utsläpp kan reduceras i form av förbättrade motorer i bilarna (Lagerkvist, 1968).

En insikt finns om att våra naturtillgångar varken är oändliga eller outtömliga. Miljön har förstörts på flera områden till följd av industrialismen och urbaniseringen. De mest uppenbara följderna som tillkommer p.g.a. vår välfärd är nedsmutsade vattendrag, förorenad luft samt kemiska bekämpningsmedel i våra livsmedel. Vidare diskuteras hur en ökning inom återvinningen kan införas i industrin och t.o.m. vara lönsam (Lagerkvist, 1968).

Rachel Carsons uppmärksammade bok *Tyst vår* (1963) beskriver fördömande hur utsläppen av kemiska bekämpningsmedel påverkar såväl människor som djur och natur. Bekämpningsmedlen visade sig lagras och föras vidare i näringskedjan, vilket gjorde att t.ex. fåglar som levde av insekter dog (Carson, 1963). Carson bidrar till insikten om människans

negativa påverkan på jorden. Carson skriver vidare att vi i denna tid fortfarande inte är medvetna om naturen och dess betydelse. Vi lever i en specialiserad tidsålder, då var och en bara ser till sitt eget problem.

Olika former av miljörelser växer fram under 60-talet. Greenpeace är kanske den internationellt mest kända medan vi i Sverige har Naturskyddsföreningen, Fältbiologerna m.fl. (Aksell, 2003).

Statens naturvårdsnämnd tillkommer 1963, och tilldelas uppgiften ”att ha överinseende över naturvården i riket” (Lagerkvist, 1968). Några år senare kom denna nämnd att ingå i Statens naturvårdsverk som inrättas 1967. En ny lagstiftning om miljöskydd kommer till 1969. Lagen ska ge en bättre möjlighet till en samlad bedömning från samhället vid t.ex. uppkomsten av en ny fabrik, då hänsyn ska tas till risken för både luft- och vattenförorening. Detta anses vara ett väsentligt framsteg ur miljövärdssynpunkt (Lagerkvist, 1968).

I analysen som nu följer kommer resultatet från de studerade läroböckerna att sättas i relation till miljöhistoriska händelser och läroplan Lgy 65.

9.1.2. Analys

Utifrån den bakgrundslitteratur som använts kan slutsatsen dras att ämnet miljö och miljöproblem varit ett aktuellt samhällsproblem under de år studien omfattar, d.v.s. från 1960 fram till idag. Miljöförstoring i form av förorening av jord, luft och vatten är de miljöproblem som dominerar under detta årtionde. Detta visar även resultatet av denna undersökning. I samtliga fem läroböcker diskuteras kvicksilverlarmet, industriella utsläpp av gifter i vattnet och förorenad luft från bilavgaser och industriutsläpp (Lagerkvist, 1968, Carson, 1963, Anderberg, 1988). Att just dessa miljöproblem tas upp under denna tid kan sättas i samband med den under denna tid snabbt ökande industriella utvecklingen och urbaniseringen (Lagerkvist, 1968). Parallellt finns också en ökad medvetenhet om miljö och miljöförstoring. Denna ökade uppmärksamhet står till viss del Rachel Carson för. Ett tecken på ökad medvetenheten är framväxten av miljörelser som Greenpeace, Svenska naturskyddsföreningen och Fältbiologerna (Aksell, 2003).

För att återknyta till denna uppsats syfte och försöka besvara frågan om hur skildringen av miljöförstoring i läroböckerna förhåller sig till vad skolans styrdokument säger att eleverna

ska kunna hänvisas till läroplanen Lgy 65 där det finns anvisningar om vad undervisningen ska innehålla. Målen är bl.a.:

att skapa förståelse för samhällets funktion och föränderlighet samt

att på grundval av förvärvade kunskaper och färdigheter söka klargöra vissa viktiga samhällsfrågor (Lgy 65, 1966).

Citatet kan tolkas som att det finns en medvetenhet om att samhället är inne i en förändringsprocess som det är av vikt att eleverna också blir medvetna om. Under momentet ”Samhällsplanering” i åk 3 finner vi en mer preciserad anvisning om vad undervisningen ska innehålla angående miljöproblem. I anvisningen står följande:

Problem beträffande kommunikationsväsende och rekreationsområden. Problem i samband med det tekniska framåtskridandet.

Samhället och naturtillgångarna: jordförstöring, grundvatten, vattentillgång och vattenförstöring (Lgy 65, 1966).

Detta citat kan kopplas till både läroböckernas innehåll och den samtida samhällsdebatten.

I undersökningen ställs frågan om det i läroböckerna tas upp någonting om åtgärder för miljöproblem. Resultatet visar att samtliga läroböcker skriver om politiska åtgärder, som t.ex. tillkomst och uppgifter för statens naturvårdsnämnd samt tillkomst av miljöskyddslagen. Dessa åtgärder kan tolkas som att det finns en insikt om att miljöns och naturens ”hälsa” har en betydelse även för människans hälsa. Resultatet i undersökningen visar också på att hälsofrågorna är det som diskuteras mest i läroböckerna i samband med miljöförstöring (se diagram 4:A). Även i samhällsdebatten är människans hälsa i fokus. Kopplingen kan ses till utsläpp av kemiska ämnen och bekämpningsmedel i jord och vatten. Dessa har vandrat i näringskedjan och till slut hamnat i livsmedel och vatten, vilket har upprört allmänheten och skapat debatt (Anderberg, 1988, Carson, 1963 & Lagerkvist, 1968).

En majoritet av läroböckerna tar också upp att miljöproblemen kommer att öka (se diagram 4:A). Likaså visar resultatet av undersökningen att de flesta läroböcker skriver om sopberget (se diagram 3:A). Dessa resultat kan tolkas som att det finns en medvetenhet om problemen som följer med den snabba industriella utvecklingen, konsumtionssamhället samt den livsstil som håller på att utvecklas. Kopplat till samhällsdebatten så börjar diskussionerna också

handla om återvinning (Lagerkvist, 1968). Samtidigt finns, enligt resultatet inte så mycket diskussioner om att det skulle finnas ett miljöhot (se diagram 4:A).

9.1.3. Slutsats

Under 60-talet handlar miljöproblemen främst om förorening av jord, luft och vatten. I läroplan Lgy 65 står bl.a. att ämnet samhällskunskap ska innehålla undervisning om ”problem i samband med det tekniska framåtskridandet”. Här finns en tydlig koppling mellan både läroplan, samhälle och läroböcker. Både i samhällsdebatten och i läroböckerna diskuteras den snabba tekniska utvecklingen, industrialiseringen och urbaniseringen. De konsekvenser som främst diskuteras om denna utveckling, handlar om hälsofrågor. De förändringar som sker i samhället, i form av förändrad konsumtion och livsstil leder miljöfrågorna till att handla om sopberget. Under denna tidsperiod kan ses ett ökat medvetande om miljöförstöring och samtidigt en tydlig vilja att skydda miljö och natur.

En slutsats är att miljöproblemen som diskuteras i läroböckerna under 1960-talet är en spegling av den miljödebatt som finns i samhället under samma tid. Tolkning av resultaten är att innehållet i läroböckerna stämmer väl överens med vad läroplanen säger att eleverna ska kunna om miljöproblem, vilket är en av frågeställningarna i denna uppsats.

Nedan kommer nu resultatet från läroböckerna i grupp B, vilka behandlar tidsperioden mellan 1976-1993, att redovisas. Styrdokumentet under denna tidsperiod är läroplan Lgy 70.

9.2. Resultatredovisning, Grupp B

Fråga 1: innehållsförteckning och register

Finns i innehållsförteckningen en egen rubrik som handlar om miljö, eller i registret ord innehållande miljö eller natur?

Resultat, fråga 1

Av de undersökta böckerna, i grupp B, hade samtliga med en rubrik i innehållsförteckningen angående miljö eller ord i registret innehållande miljö eller natur.

Fråga 2: textens innehåll

Finns det något i texten, vilken enligt innehållsförteckningen eller registret tar upp miljöförstörelsen, som tar upp sambandet mellan människans aktiviteter och miljöförstörelse?

Resultat, fråga 2

Enligt resultatet kan vi se att samtliga läroböcker, i grupp B, tar upp sambandet mellan människans aktiviteter och miljöförstörelse på något ställe där miljö behandlas i boken.

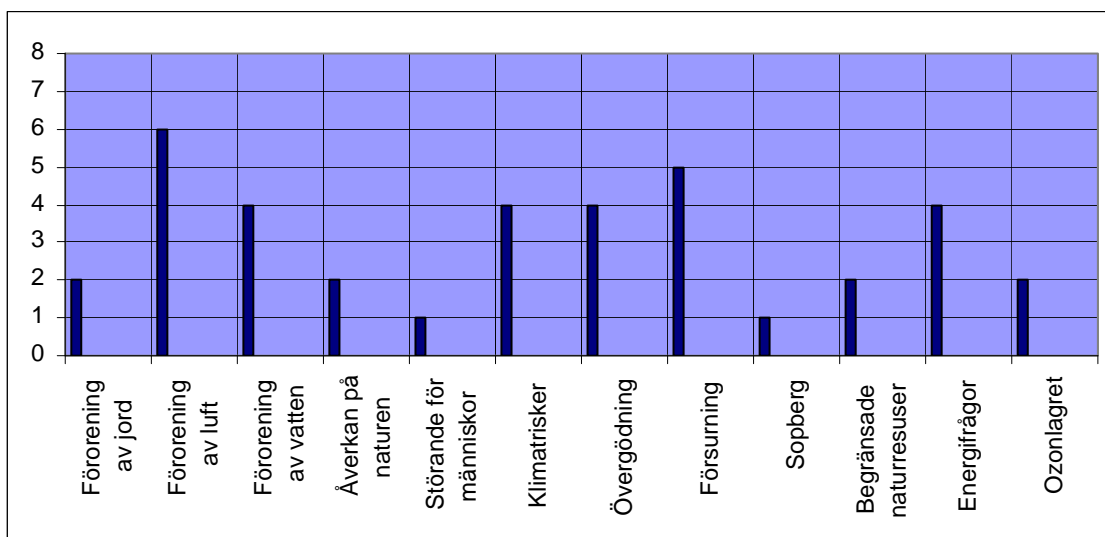
Fråga 3: fortsatt undersökning av textens innehåll

Vilken typ av miljöproblem skrivs det om i texten?

Resultat, fråga 3

Kategorierna som dessa miljöproblem är indelade i finns att gå tillbaka till under resultaten i grupp A. Där finns också förtydligande om vad de olika kategorierna innefattar.

Diagram 3: B Typ av miljöproblem

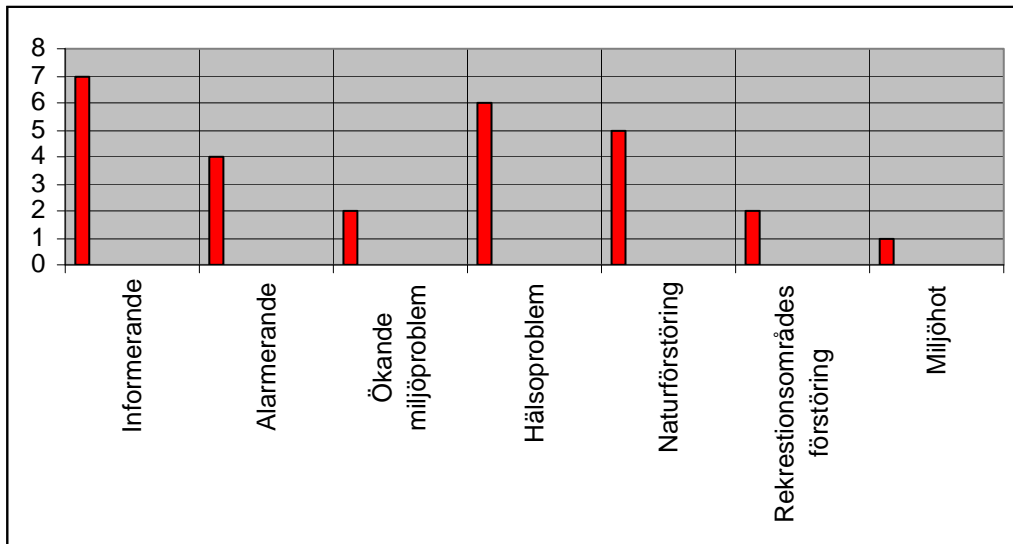
Av läroböckerna i grupp B, med åtta böcker som ingår i undersökningen, tar sex stycken upp miljöproblemet förorening av luft. Den typ av miljöproblem som näst flest d.v.s. fem stycken av dem tar upp är försurningen. Om förorening av vatten, klimatrisker, övergödning och energifrågor har hälften av böckerna med något i texten kring. Vidare tar två av läroböckerna upp förorening av jord, åverkan på naturen, begränsade naturresurser samt ozonlagret. Minst plats som miljöproblem får störande för människor och sopberget vilka är problem som endast en av de åtta böckerna tar upp.

Fråga 4: textens budskap till läsaren.

Hur tas miljöproblem upp i texten och hur är texten skriven?

Resultat, fråga 4.

Diagram 4: B Textens budskap

Grupp B består av åtta böcker och av dessa är sju stycken skrivna på ett sådant sätt att det kan beskrivas som informerande. Hälften av böckerna d.v.s. fyra stycken skriver om miljöproblemen på ett alarmerande sätt. De böcker som framställer problemet på ett alarmistiskt sätt är skrivna mellan åren 1976 och 1991. Således kan ingen slutsats dras utifrån vilket år de är skrivna, då Lgy 70 sträcker sig från 1971-1991. Endast två läroböcker tar upp miljöproblemen som ökande. Hälsoproblemen som miljöförstöringen kan utgöra tas upp i sex av böckerna, medan naturförstöringen tas upp i fem stycken. Fokus på rekreatiomsområdesförstöringen har i denna grupp endast två av böckerna och de är skrivna år 1976 respektive 1986. Miljöförstöringen som ett framtida hot mot miljön har en av böckerna tagit upp i texten.

Fråga 5: konkreta förslag

Finns det skrivet någonting om åtgärder för miljöproblem?

Resultat, fråga 5

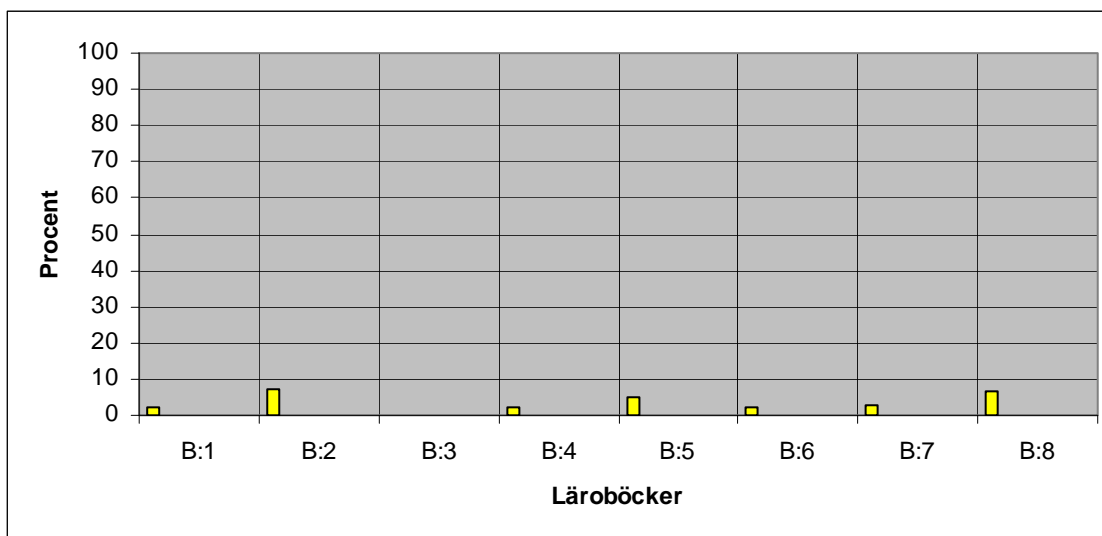
Av de åtta böcker som ingår i grupp B har tre stycken tagit upp någonting om åtgärder för miljöproblemen.

Fråga 6: utrymme

Hur stort utrymme får miljöproblemen och dess eventuella åtgärder i boken? Utrymmet räknas i antal sidor i förhållande till bokens totala volym.

Resultat, fråga 6

Diagram 6: B Utrymme

I diagrammet kan vi tydligt se att miljöproblemen och dess eventuella åtgärder inte tar upp någon stor del av läroböckernas utrymme i ämnet samhällskunskap. Samtliga läroböcker avsätter ett utrymme mindre än 10 % av bokens innehåll åt detta. Tre av böckerna har dock nästan dubbelt så mycket utrymme för miljöfrågorna än resterande fyra som bara har en liten del.

Precis som inför period Lgy 65 gör vi nu en litteraturoversikt över vad som diskuterades rörande miljö/miljöproblem från början av 70-talet till början av 90-talet. Som vi tidigare påpekat är inte heller här litteraturen heltäckande, men dock vägledande.

9.2.1. Miljöproblemshistorik: Period Lgy 70

På 70-talet stod det klart att många miljöproblem inte kan lösas på nationell nivå. Miljövårdsarbetet fick sitt genombrott bl.a. med FN:s miljövårdskonferens i Stockholm 1972 (Anderberg, 1988). Under 1970-talet var det ämnen som DDT, PCB, bly och kvicksilver som fick mycket uppmärksamhet. Efter insikt om att miljöproblemen inte var en enskild nations problem utan faktiskt en global angelägenhet, slöts fler internationella och politiska avtal och

konventioner gällande miljön (Aksell, 2003). Miljöproblemen dominerade som samtalsämne bland såväl politiker som allmänheten. Det debatterades i radio, TV och tidningar och miljöfrågor blev en folkrörelse: miljörelsen (Gillberg, 1973).

Det som ofta diskuterades var luftföroreningarna vilka förväntades öka alltmer, så länge inga motåtgärder fanns. Med luftföroreningar menades framförallt de kemiska avfallsprodukter som fanns i luften p.g.a. ökade industriella utsläpp. Vidare sågs föroreningarna som människan skapat påverka olika miljöer, fauna, djur- och växtliv. Ett hett debattämne var också kärnkraften vilken skildrades som något som var av stort värde för oss samtidigt som den utsatte oss och hela jorden för stora miljörisiker (Curry-Lindahl, 1975).

Något som inte diskuterades lika allmänt, utan mer av experter på området, var klimatets uppvärmning vilket då ansågs bero till vissa delar på mänsklig påverkan, men det kunde inte uteslutas att påverkan var av naturliga cykler. Vad experterna påtalade var att en fördubblad koldioxidhalt skulle öka på det hydrologiska kretsloppet vilket skulle kunna ge varierande effekter (Bolin, 1979). Forskarparet Paul och Anne Ehrlich beskrev 1972 miljöproblemen utifrån nationalekonomiska teorier. De menade att det krävdes ett helt nytt tänkande kring miljöfrågor som rörde jordens problem och människans villkor hos I-landsfolket. Den ökande belastningen på miljön hade att göra med industrialiseringen. Kravet på en ständigt högre avkastning och ökad produktivitet hade lett till att människor och stater med ett kapitalistiskt intresse inte kunde vara i balans med jordens befolkning och resurser (Ehrlich & Ehrlich, 1972). En annan fråga som ansågs vara ett problem var de genetiska verkningar som giftiga ämnen i vår omgivning kunde ge. Lösningen på detta dilemma var att få stopp på den alldeles för snabba folkökningen, vilket enligt Curry-Lindahl (1975), var en av orsakerna till miljöförstörelsen och belastningen på miljön.

Diskussioner uppstod under slutet av 70-talet och början av 80-talet om hur människans oaktsamhet hade medfört förändringar för miljön (Lindqvist, 1983). Naturresurs- och miljökommitténs (NMK:s) betänkande gav en överskådlig bild av miljöförstörelsen, som den såg ut under början av 1980-talet. I detta betänkande angavs dessutom vad som var tvunget att göras för att förhindra en framtida katastrof. Detta var den första svenska utredning som fått i uppdrag att försöka se helheten och sambandet mellan naturen, människan och samhället (Lindqvist, 1983).

Miljöfrågorna kom under de närmaste årtiondena att få en växande roll, framförallt i internationella relationer. Hoten hade vuxit till "alleuropeiska problem" och det gällde att föra en aktiv miljöutrikespolitik och få med sig hela Europa. Det fanns hopp om att kunna undanröja problemen men frågan var om det skulle hinna göras i tid? Detta var Europas största utmaning för framtiden. De framsteg som gjordes låg i internationella avtal, rekommendationer och en mängd direktiv och lagar. Forskningen tog stora steg framåt genom internationell samverkan och medvetenheten om miljöfrågornas betydelse var stor (Anderberg, 1988). Nya rapporter och utredningar har ofta blivit startskottet och angivit riktningarna för miljödebatten både politiskt och i samhället i övrigt.

När det gäller att se hur miljöfrågorna har utvecklats över tid går det att skilja mellan opinionen hos medborgarna och attityderna hos politiska partier. I politiska partiers valkampanjer har miljöfrågorna haft en undanskymd plats ända fram till 1988, då de intog en central plats. Miljöpartiet i Sverige bildades 1980, men kom först in i riksdagen 1988. Miljöintresset växte även inom de andra partierna och alla fick miljöpolitiska frågor på sin agenda (Aksell, 2003). Dock var det inte så att miljöfrågorna plötsligt dök upp inför detta val. Ser vi till hur det allmänna intresset för miljöfrågor vuxit fram upptäcker vi att det ända från tidiga 70-talet funnits i allmänhetens intressen. Både i massmedia, det politiska vardagsarbetet och kommuner har intresset successivt ökat från 70-talet och framåt (Hedré, Hjort, Loftsson, Löwgren, 1993).

Under sent 80-tal genomfördes en stark politisk satsning på miljöfrågorna. Under ca 20 år hade strategin varit teknokratisk, vilket innebar att miljöpolitiska åtgärder hade fått karaktären av "städning" i efterhand (Hedré, Hjort, Loftsson, Löwgren, 1993). 1987 kom Bruntlandrapporten, på svenska kallad "Vår gemensamma framtid" där begreppet hållbar utveckling fick genomslag. Den innehöll påståenden om att miljö- och utvecklingsfrågor var intimt sammankopplade (Corell & Söderberg, 2005).

I Sverige blev det internationella miljösamarbetet högt prioriterat. I regeringens proposition 1990/91:90 "En god livsmiljö" angavs två skäl till detta.

Det finns två huvudskäl till att Sverige skall engagera sig i det internationella miljösamarbetet. Vi har ett med andra länder gemensamt ansvar för den globala

miljön. Ett aktivt deltagande i det internationella samarbetet är ett sätt att värna också om vår egen miljö.
(Prop. 1990/91:90, s. 104)

De globala miljöförändringar som diskuterades alltmer i miljödebatten handlade om skyddet av ozonskiktet och klimatförändringar orsakade av utsläpp av fossila bränslen. När det gällde att motverka utsläpp som skadar ozonskiktet skedde samarbetet genom informationsutbyte, mellan stater, inom teknisk utveckling. Arbetet med klimatförändringar skedde till stor del genom samarbete inom forskningen (Hedré, Hjort, Loftsson, Löwgren, 1993).

I analysen som nu följer kommer resultatet från de studerade läroböckerna att sättas i relation till miljöhistoriska händelser samt läroplan Lgy 70.

9.2.2. Analys

Först under 70-talet ses konsekvenserna av miljöproblemen som en fara för miljön och naturen. I läroböckerna under den här tidsperioden diskuterar en majoritet av böckerna naturförstöring, vilket tyder på att vi blir allt mer medvetna om naturens och miljöns betydelse (se diagram 4:B). Diskussioner om att jordar förstörs (bl.a. av DDT, PCB, kvicksilver) eller att det sker en ökenspridning, eller betydelsen av att det sker en nedhuggning av regnskog m.m. är ämnen som nu har blivit viktiga (Lindqvist, 1983, Aksell 2003). Även den ökande koldioxidhalten p.g.a. förbränning av fossila bränslen, försurning av sjöarna samt tungmetaller som förgiftar vattnet är ämnen som tas upp i miljödebatten (Lindqvist, 1983, Bolin 1979, Ehrlich & Ehrlich, 1972), och även i läroböckerna (se diagram 3:B) Tidigare har miljöproblem endast diskuterats som om de var problem för människan och hennes hälsa och välbefinnande. Vi kan dock se i resultatet av vår undersökning, att hälsoproblem som en konsekvens av miljöförstöring fortfarande är dominerande i gymnasieskolans läroböcker (se diagram 3:B). Detta kan sedan koppla till den samtida debatten om människans oaksamhet mot miljön (Lindqvist, 1983), vilket tyder på en ökad medvetenhet om sambandet mellan miljöförstöring och människans aktiviteter.

I Lgy 70 (1973) står ingenting skrivet om miljö eller miljöproblem som sådant. Istället beskrivs i målen vikten av ansvar, påverkan, kunskap och en helhetsförståelse av vårt föränderliga samhälle.

Med kännedom om såväl det förflutna som nuet skall eleverna få beredskap att ta medansvar för och aktivt påverka utvecklingen samt möta förändringar i ett samhälle och en värld som kännetecknas av samverkan och konflikt. (Lgy 70, Samhällskunskap, Mål)

Eleverna skall utifrån studier av skilda samhällsfrågor, som anknyter till deras erfarenheter, behov och intressen, förvärva vidgade och fördjupade kunskaper om samspelet mellan de faktorer som regionalt och globalt påverkar lokalisering och resursfördelning i det geografiska rummet.” (Lgy 70, första upplagan, Samhällskunskap, Mål)

I målen står även att ”Genom samverkan med andra ämnen skall undervisningen i samhällskunskap ge eleverna förutsättningar att utveckla en helhetssyn på samhället.” (Lgy 70, Samhällskunskap, Mål)

Resultatet i undersökningen visade att samtliga studerade läroböcker tar upp sambandet mellan miljöförstöring och människans aktiviteter. Jämfört med läroplanen kan utläsas att det ingår i målen att eleverna ska få en helhetssyn på samhället. Läroplanen kan tolkas som att även om ordet miljö inte nämns så finns det en medvetenhet om att eleverna bör få vidgade perspektiv på sin omgivning. Kopplat till intresset för miljöfrågor hos både allmänhet och politiker syns att detta debattämne har ökat från 70-talet och framåt (Hedré, Hjort, Loftsson, Löwgren, 1993).

Enligt Gillberg (1973) är miljöfrågor något som kommer att bli ett stort politiskt problem i framtiden, och miljöfrågor diskuteras mer under 70-talet än tidigare. 1972 anordnas en miljökonferens i Stockholm i FN:s regi. Denna konferens kan tolkas som en bekräftelse på en insikt om att miljöproblem är globala (Anderberg, 1988). Den ökade uppmärksamhet miljöfrågorna får under 70-talet leder till att detta samtalsämne blir allmänt hos både befolkning och politiker (Gillberg, 1973). Det som främst diskuteras är luftföroreningarna, vilka befaras öka (Curry-Lindahl, 1975).

Större delen av våra akuta problem kommer att kunna lösas inom en relativt kort tidrymd genom tekniska framsteg och genom en världsomfattande spridning av de element i den västerländska kulturen som skapat vår höga levnadsstandard. (Ehrlich & Ehrlich, 1972 s. 203).

Citatet är ett påstående av fysikern Gerard Feinberg som skrevs 1968. Citatet visar på en optimism med en stark tilltro till vetenskap och teknik men med liten kunskap om biologi, villkor för jordbruk och jordbruksutveckling i fattiga länder, befolkningsexpansionens

konsekvenser m.m, enligt Ehrlich & Ehrlich.(1972). Först under 90-talet börjar de globala miljöförändringarna diskuteras alltmer. Det som diskussionen nu kom att fokusera på var skyddet av ozonskiktet och klimatförändringar (Hedré, Hjort, Loftsson, Löwgren, 1993). Klimatrisker tar hälften av läroböckerna i studien upp under den aktuella tidsperioden medan diskussionen om ozonskiktet ser ut att vara av mindre betydelse enligt läroboksförfattarna (se diagram 3:B).

Resultatet av undersökningen visar att endast två av åtta läroböcker tar upp miljöproblemen som ökande. Detta kan tolkas som att en osäkerhet fortfarande finns om huruvida vi människor anses vara orsaken till miljöproblemen eller inte.

Vattenföroreningar och luftföroreningar är frågor som dominerar i Sverige (Lindqvist, 1983), och som tidigare också tagits upp, förväntas öka (Curry-Lindahl, 1975). Dessa miljöproblem är också de som frekvent tas upp i läroböckerna under 70 och 80 talen (se diagram 3:B). Vad den ökande belastningen på miljön har att göra med anses vara industrialiseringen (Ehrlich & Ehrlich, 1972). Vår livsstil bidrar till luftföroreningarna, växthuseffekten, ozonskiktets uttunning, kemikaliehanteringen, avfallet samt påverkan hos växt- och djurliv (Naturskyddsföreningen, 1991). Energikällor som kol och kärnkraft samt oljan måste ersättas med miljövänligare alternativ (Landell, 1984). Också vikten av att diskutera energifrågorna är något som vi kan se avspeglar sig i läroböckerna (se diagram 3:B).

Följande citat är taget ur Lgy 70 (1983), allmänna anvisningar:

Den [miljövården] har naturliga beröringspunkter med såväl yrkesbetonade som estetiska, naturorienterade och samhällsorienterade ämnen och ämnesområden. En väl genomförd ämnessamverkan bör här kunna leda eleverna till insikten om vikten av att miljövården ges tillräckligt utrymme i samhällsplaneringen (Lgy 70, 1983).

Citatet kan tolkas som att det har blivit viktigt att få med miljöperspektivet inom många olika områden. Ju fler ämnen som tar upp miljön ur olika aspekter, desto vidare kunskaper och helhetsbild får eleverna, av vikten av samspel mellan människa och miljö.

Något som visar att miljöfrågan beskrivs på ett alarmistiskt sätt under den här tidsperioden är överskrifter och rubriker i viss samtida litteratur. Som exempel kan ges Curry-Lindahls bok

”Miljömord eller utveckling?” där kapitelrubriker som ”Om vi skall överleva” och ”Är kampen för naturvården hopplös?” finns. Så dramatiskt alarmistiska är inte läroböckerna i grupp B men i hälften av böckerna har vi ändå ansett texten som mer alarmistiska än i läroböckerna från grupp A, vilket skulle kunna tyda på en ökad oro för miljöproblemen (jfr. diagram 4:A och 4:B). Forskarparet Paul och Anne Ehrlich beskriver 1972 miljöproblemen som överhängande klimatproblem. En stark politisk satsning på miljöfrågorna sker dock först under senare 80-talet då t.ex. Bruntlandrapporten fick genomslag (Hedré, Hjort, Loftsson, Löwgren, 1993, Corell & Söderberg, 2005).

Det sker en förändring under 90-talet där miljöfrågorna, som tidigare på det politiska planet varit sekundära, blir mer primära (Hedré, Hjort, Loftsson, Löwgren, 1993). Det internationella samarbetet ses som en nödvändighet i Sverige (Hedré, Hjort, Loftsson, Löwgren, 1993 & Prop. 1990/91:90). Ozonskiktet och klimatförändringarna är frågor som är högt prioriterade (Hedré, Hjort, Loftsson, Löwgren, 1993), likaså växthuseffekten och koldioxidutsläppen (se diagram 3:B och 3:C). Denna förändring speglar sig också i den reviderade läroplanen Lgy 70 från 1992. I sökandet efter hur miljö/miljöproblem ska behandlas i undervisningen fanns följande i de gemensamma målen för alla nationella program. ”Utbildningen skall dessutom ge eleverna kunskaper om livsmiljön i ett lokalt och globalt perspektiv, så att de kan ta ansvar för sin livsstil och sin miljö” (SKOLFS1992:5). Då eleverna fullföljt utbildningen skall de ”kunna observera och analysera människans samspel med sin omvärld utifrån ett ekonomiskt och ekologiskt perspektiv” (SKOLFS 1992:5).

Citatet visar på att det från början av 90-talet finns en ytterligare ökad medvetenhet om människans påverkan på miljö och natur. Detta kan tolkas som att det nu är av största vikt att miljömedvetenheten når ner till individnivå. Att fostra och socialisera in eleverna till att bli samhällsmedborgare med ett ansvarstagande perspektiv på miljön, har blivit ett av skolans mål.

9.2.3. Slutsats

En tydlig slutsats som kan dras är att tankarna om miljö/miljöproblem och hållbar utveckling har utvecklats och fördjupats under den 20 årsperiod, (1971-1993), denna analysdel behandlar. Sett till läroplanerna så finns där en tydlig skillnad mellan Lgy 70 (1973), Lgy 70(1983), och Lgy 70(1992). I upplagan från 1973 står att eleverna ska få en helhetssyn på

samhället där, som vi tolkar det, miljöaspekten ingår som en del. 1983 läggs större vikt specifikt vid miljö, där miljövärd anses vara något eleverna *bör* få insikt om. Enligt 1992 års upplaga av Lgy 70 ”*skall*” eleverna få kunskap om miljö, på ett sätt som gör att de kan ta ansvar för både sin livsstil och miljön. Denna utveckling av miljötankandet i skolans styrdokument kan ses som en spegling av samhällsdebatten under samma tid.

I läroböckerna diskuteras naturförstöring som giftspridning, förorening av luft och vatten och hotet mot den mänskliga hälsan frekvent. Under den här tidsperioden tar t.ex. bara hälften av böckerna upp klimatrisker och endast två tar upp skyddet av ozonskiktet. En slutsats av detta är att under perioden 1976-1993 sker en ökning av diskussionen kring miljöproblemfrågorna även i läroböckerna. Under perioden går utvecklingen av perspektivet på miljöproblem från att handla om ett lokalt/regionalt, statligt/kommunalt problem som bör åtgärdas av myndigheter, till att i början av 90-talet handla om ett globalt problem, där både ansvar och åtgärder ligger på såväl politisk som individnivå. Således kan ses att läroböckerna väl följer de mål och riktlinjer som anges i läroplanen, och att eleverna ges en bild genom läroböckerna, som stämmer överens med den rådande samhällsdebatten.

Till sist kommer resultatet från läroböckerna i grupp C redovisas, vilka behandlar tidsperioden mellan 1994-2006. Dessa är skrivna under läroplan Lpf 94.

9.3. Resultatredovisning, Grupp C

Fråga 1: innehållsförteckning och register

Finns i innehållsförteckningen en egen rubrik som handlar om miljö, eller i registret ord innehållande miljö eller natur?

Resultat, fråga 1

Av de undersökta böckerna, i grupp C, hade båda med en rubrik i innehållsförteckningen angående miljö eller ord i registret innehållande miljö eller natur.

Fråga 2: textens innehåll

Finns det något i texten, vilken enligt innehållsförteckningen eller registret tar upp miljöförstörelsen, som tar upp sambandet mellan människans aktiviteter och miljöförstörelsen?

Resultat, fråga 2

Enligt resultatet kan vi se att båda läroböckerna, i grupp C, tar upp sambandet mellan människans aktiviteter och miljöförstöring på något ställe där miljö behandlas i boken.

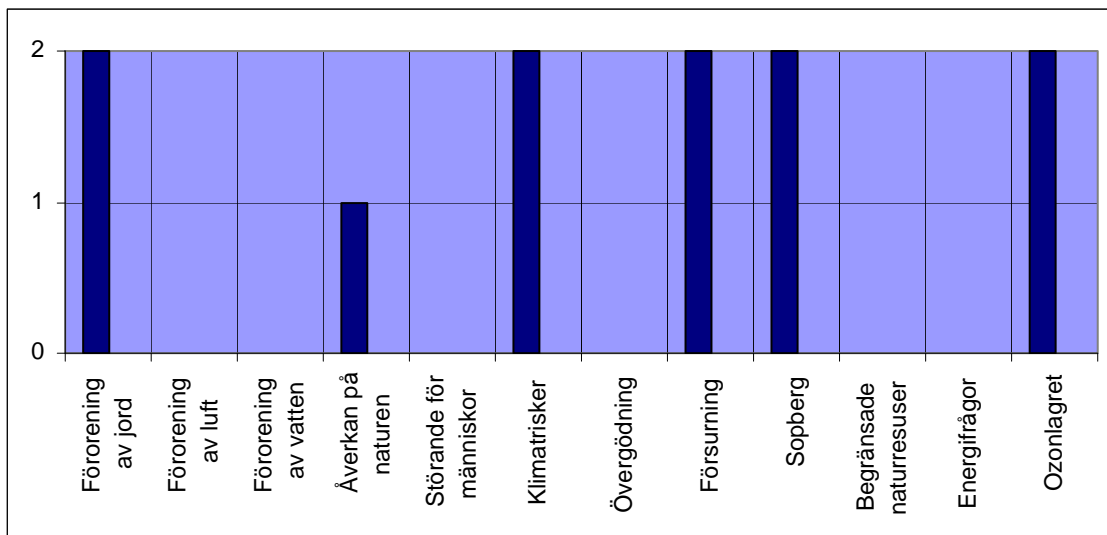
Fråga 3: fortsatt undersökning av textens innehåll

Vilken typ av miljöproblem skrivs det om i texten?

Resultat, fråga 3

Kategorierna som dessa miljöproblem är indelade i finns att gå tillbaka till under resultaten i grupp A. Där finns också förtydligande om vad de olika kategorierna innefattar.

Diagram 3: C Typ av miljöproblem

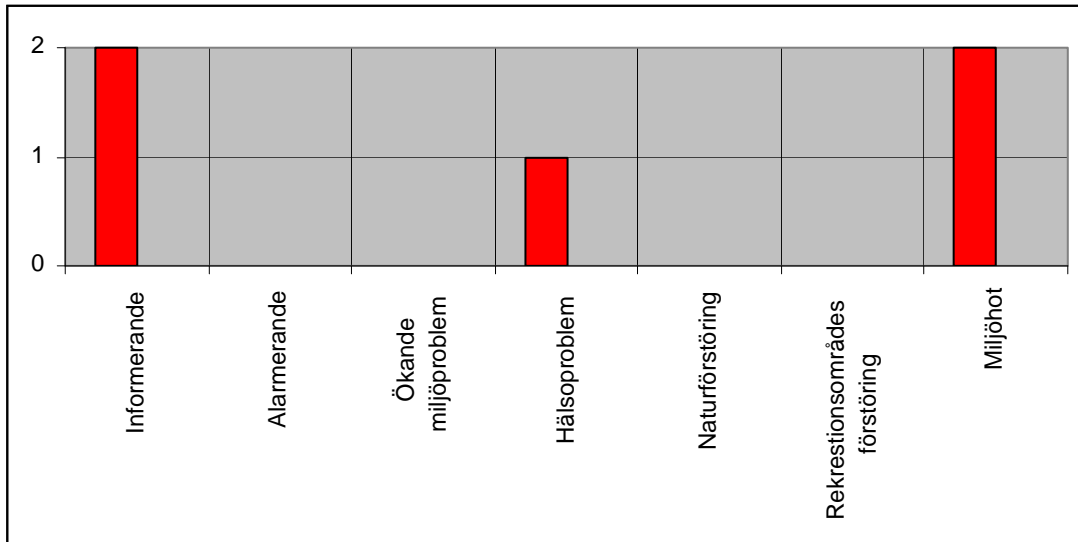
Eftersom grupp C endast innehåller två undersökta läroböcker blir skillnaden dem emellan tydlig att se. Den enda stapel som avviker gentemot de andra är kategorin åverkan på naturen vilken den ena boken tar upp, men inte den andra. Kategorierna förorening av jord, klimatrisker, försurning, sopberg och ozonlagret tar båda böckerna upp i sin text. Ingen av böckerna tar upp förorening av luft och vatten.

Fråga 4: textens budskap till läsaren.

Hur tas miljöproblem upp i texten och hur är texten skriven?

Resultat, fråga 4

Diagram 4: C Textens budskap

I grupp C där endast två böcker ingår p.g.a. att alla kurserna (i samhällskunskap) ingår i varje, har båda varit klart informerande. Ingen av böckerna är alarmerande i sitt sätt att beskriva miljöproblemen och inte heller anser de att det är av vikt att påvisa ett ökande problem. Hälsoproblemen tar den av böckerna som är skriven år 2000 upp. Naturförstöring och rekreatiomsområdesförstöring tar däremot inte någon av böckerna upp. Båda böckerna tar upp och diskuterar framtidens miljöhot som en relativt stor del.

Fråga 5: konkreta förslag

Finns det skrivet någonting om åtgärder för miljöproblem?

Resultat, fråga 5

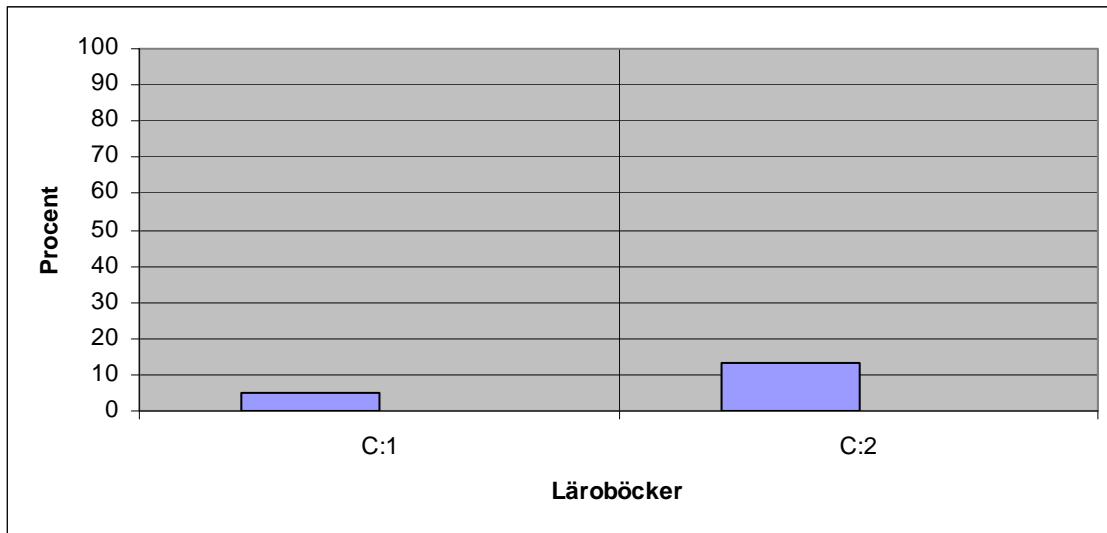
Av de två böcker som ingår i grupp C har båda tagit upp någonting om åtgärder för miljöproblemen.

Fråga 6: utrymme

Hur stort utrymme får miljöproblemen och dess eventuella åtgärder i boken? Utrymmet räknas i antal sidor i förhållande till bokens totala volym.

Resultat, fråga 6

Diagram 6: C Utrymme

På frågan om hur stort utrymme miljöproblemen och dess eventuella åtgärder får i läroböckerna kan vi se en skillnad mellan dessa båda. I den nyaste boken (2006) får miljöfrågorna mer än dubbelt så mycket utrymme som i den äldre boken (2000).

Liksom tidigare i denna uppsats gör vi nu en översikt över vad som debatterades i miljöfrågor från 1994 till 2006. Även här vill vi göra klart att litteraturen inte är heltäckande, men vi anser den vara vägledande.

9.3.1. Miljöproblemshistorik: Period Lpf 94

Den miljöengagerade individen gör under denna period sitt intåg, och tankar och idéer om hur individens miljöanpassade levnadssätt ska stimuleras och fortgå tar vid (Angelöw & Jonsson, 1994). Vi kan idag se att den moderna människans konsumtions- och livsstilsmonster har lett till ett allt större uttag av jordens resurser vilket i sin tur påverkar hela ekosystemet. Tidigare har det varit svårt att inse effekten av mänsklighetens aktivitet, men denna insikt om en global dimension har vuxit (Corell & Söderberg, 2005).

Under den borgerliga regeringens mandatperiod 1991-1994 fick kretsloppstanken genomslag. Målet och visionen var att skapa ett kretsloppssamhälle där verksamheter skulle anpassas efter naturens kretslopp (Corell & Söderberg, 2005).

Med ökad kunskap och modern datorteknik kan vi idag göra uppskattningar om hur vissa miljöproblem kommer att utvecklas i framtiden. Detta gör att vi kan föra en förebyggande politik till skillnad från den tidigare problemlösande miljöpolitiken (Corell & Söderberg, 2005).

Propositionen ”Svenska miljömål - Miljöpolitik för ett hållbart Sverige” (prop. 1997/98:145) innehåller förslag från regeringen med upp till femton miljömål, där ambitionen är att dessa skall vara uppfyllda till år 2020. För miljömålet ”begränsad klimatpåverkan” är dock året 2050. De 15 miljömålen är följande:

1. Begränsad klimatpåverkan	9. Grundvatten av god kvalitet
2. Frisk luft	10. Hav i balans samt levande kust och skärgård
3. Bara naturlig försurning	11. Myllrande våtmarker
4. Giftfri miljö	12. Levande skogar
5. Skyddande ozonskikt	13. Ett rikt odlingslandskap
6. Säker strålmiljö	14. Storslagen fjällmiljö
7. Ingen övergödning	15. God bebyggd miljö
8. Levande sjöar och vattendrag	
- (Prop.2000/01:130), (Corell & Söderberg, 2005)

Allt mer av arbetet för att nå en hållbar utveckling handlar om att få alla att ta ansvar så att de uppställda målen kan nås. Det handlar om att ge människor kunskap och strategin med mer information och utbildning har därför fått ökad uppmärksamhet och utrymme. (Corell & Söderberg, 2005).

Sveriges nationella miljöarbete finns inom flera olika områden. Utbildning och forskning är ett av dem och kanske det allra viktigaste. I skolan ska alla elever få kunskaper om miljön i ett flertal ämnen. Forskningen arbetar för att få fram bättre och mer energieffektiva energikällor och produkter med hänsyn till miljön. Ett annat politiskt verktyg är ekonomiska styrmedel där skatter och andra avgifter har som syfte att förbättra vår miljö och i förlängningen även vår hälsa (Aksell, 2003).

Al Gore har genom sin bok, och framförallt filmen, *En obekväm sanning* (2006) bidragit till att ge nytt liv i debatten om miljö och klimatförändringar. Al Gore visar autentiska bilder på smältande glaciärer och kraftfulla orkaner och ger vetenskapliga förklaringar på hur människans aktiviteter påverkar jorden (Gore, 2006). Växthuseffekten ses som ett av våra allvarligaste miljöproblem. Temperaturen har ökat med 0,6 grader jämfört med för ett sekel sedan. Fullständiga bevis på att uppvärmningen beror på en förhöjd växthuseffekt finns egentligen inte, men flera vetenskapsmän är övertygade om att det är så (Angelöw & Jonsson, 1994).

Gores satsning har blivit ett bidrag till att media också blivit allt mer fokuserad på miljö och klimat. Idag diskuteras miljö inte enbart på politisk nivå utan diskussionerna har i större utsträckning än tidigare kommit ner på individnivå. Det är svårt för många människor att förstå vad klimatkrisen handlar om. Än idag tar många för givet att jorden är så stor att det är omöjligt att vi människor skulle kunna påverka dess ekosystem (Gore, 2006). Det är viktigt att påpeka att det inom forskningen av miljöproblemen inte endast finns en tillförlitlig expertis. Experterna är många och likaså deras intressen och därmed kunskapen. Ett antal olika tolkningar finns som kanske motsäger varandra, men ändå är lika sanna beroende på vilket vetenskapligt ideal de baseras på och vilken typ av vetenskaplig praxis som används (Jamison, 2003).

Att samhällsdebatten om klimatet idag är stor råder det ingen tvekan om. I dagsläget finns inte en dagstidning som inte tar upp klimatfrågan dagligen. Många både radio- och TV- program behandlar miljö och klimatfrågor, och program som inte har detta som huvudtema har ofta inslag av dessa frågor (Gore, 2006).

Politiska insatser har haft positiv verkan på många områden, t.ex. så har utsläppen av svaveldioxid, flyktiga organiska föreningar och kväveoxider minskat. Även förorenade vattendrag och ozonnedbrytande ämnen har minskat. Trots detta så återstår många olösta miljöfrågor. Det diskuteras bl.a. om vad som först kommer att sätta gränserna för mänsklighetens framfart. Blir det bristen på naturresurser, som t.ex. olja, eller blir det klimatförändringarna som kommer att förändra mänsklighetens villkor på jorden (Corell & Söderberg, 2005).

I analysen som följer kommer resultatet från läroböckerna i grupp C att jämföras med vad den aktuella läroplanen säger. Resultatet ställs också i relation till aktuell samhällsdebatt.

9.3.2. Analys

I grupp C där endast två böcker har studerats (alla kurserna i samhällskunskap ingår) har båda varit klart informerande. 90-talet är den tidsperiod som många människor börjar tänka på och reflektera över sitt levnadssätt och i många fall försöker anpassa sig något till miljön, vilket bl.a. Angelöw & Jonsson, (1994) diskuterar. Under 1991-1994 fick kretsloppstanken genomslag i Sverige, vilket avspeglar sig i mycket av den nationella miljöpolitiken vid samma tid. I undersökningen om vad läroböckerna tar upp om miljöproblem, syns att båda böckerna diskuterar ”sopberget” som innefattar nedskräpning och avfall (se diagram 3: C). Detta kopplas till samhällsdebatten om kretslopp, återvinning och hållbar utveckling. Om hållbar utveckling skriver bl.a. författarna Corell & Söderberg, (2005) där de menar att arbetet att nå en hållbar utveckling handlar om att få alla att ta ansvar och ändra beteende. För att detta ska ske måste människor få mer kunskap, därför prioriteras information och utbildning högt. (Corell & Söderberg, 2005).

Enligt Lpf 94 är elevernas kunskapsutveckling beroende av om de får möjlighet att se samband. I en värld som är komplex och snabbt förändras är det viktigt att eleverna tränas i att tänka kritiskt, granska fakta och förhållanden och att de lär sig se konsekvenser av olika alternativ. Inte minst miljöfrågornas komplexitet ställer nya krav på människors kunskaper (Lpf 94). Följande citat återfinns i läroplanen för de frivilliga skolformerna:

Miljöperspektiv i undervisningen skall ge eleverna insikter så att de kan dels själva medverka till att hindra skadlig miljöpåverkan, dels skaffa sig ett personligt förhållningssätt till de övergripande och globala miljöfrågorna. Undervisningen bör belysa hur samhällets funktioner och vårt sätt att leva och arbeta kan anpassas för att skapa hållbar utveckling. (Lpf 94, 1.2: Skolans huvuduppgifter)

Miljö är idag inte något som enbart diskuteras av politiker och experter. Denna diskussion har idag i större utsträckning än tidigare kommit ner på individnivå. Det visar ovanstående citat exempel på.

En av frågeställningarna i denna uppsats är om bilden av miljöproblem i läroböckerna stämmer med vad läroplanen säger att eleverna ska lära sig. På denna fråga blir svaret bara delvis ”Ja”, när det gäller begreppet hållbar utveckling (detta kommer att vidareutvecklas lite senare).

Under tidsperioden 2000-2006 har media blivit allt mer fokuserad på miljö och klimat. Tidningar, TV och radio diskuterar miljö och klimatfrågor dagligen, och många olika tolkningar förs fram (Gore, 2006, Jamison, 2003). I undersökningen kan ses att detta även gäller de två läroböckerna som tar upp klimatrisker (se diagram 3:C). I Lpf 94 finns inte någonting som direkt talar om klimat, däremot står det att alla elever ska få kunskap om miljön, och få en insikt om vikten av samspel mellan människa och miljö. En möjlig orsak till att klimat inte nämns i läroplanen skulle kunna vara att den är från 1994. Den kunskap och debatt som finns idag var inte lika stor 1994.

Begreppen naturförstörelse (som bl.a. innefattar skogsavverkning) och rekreationsområdesförstörelse behandlas inte i någon av böckerna från 2000-talet. Ingen av böckerna tar heller upp miljöproblemen på ett alarmistiskt sätt och de anser inte att det är av vikt att påvisa ett ökande problem. Detta är av intresse utifrån den information som finns idag vad gäller miljöproblemen. Idag har den moderna människans konsumtions- och livsstilsmonster lett till ett allt större uttag av jordens resurser vilket i sin tur påverkar hela ekosystemet (Corell & Söderberg, 2005).

Hälsoproblemen tar läroboken från 2000 upp. Dessa problem är inte de som i första hand sätts fokus på under perioden Lpf 94 ute i samhället. Sveriges nationella miljöarbete finns inom flera olika områden. Utbildning och forskning är ett av dem och kanske det allra viktigaste. Något som forskningen arbetar för att få fram är bättre och mer energieffektiva energikällor och produkter som är framtagna med hänsyn till miljön. I skolan ska alla elever få kunskaper om miljön i ett flertal ämnen. I de studerade läroböckerna tas inte specifikt energifrågor upp, vilket är anmärkningsvärt eftersom det i samhället debatteras och forskas mycket om miljövänliga energialternativ. I läroplanen läggs stor vikt på kunskap om hållbar utveckling, i vilket vi anser energifrågor är en viktig del.

Båda böckerna tar upp och diskuterar framtidens miljöhot (se diagram 4:C). Växthuseffekten ses som ett av våra allvarligaste miljöproblem, men fullständiga bevis på att uppvärmningen

orsakas av växthuseffekten finns egentligen inte. Det finns flera teorier om orsaker till den globala uppvärmningen, dock är flera vetenskapsmän övertygade om att en förhöjd växthuseffekt är orsaken (Angelöw & Jonsson, 1994). 2006 gav Al Gore både genom sin bok och filmen "En obekvämt sanning" ett bidrag till att ge nytt liv i debatten om miljö och klimatförändringar, vilket märks inte minst på alla mediers fokus på klimat.

Propositionen "Svenska miljömål- Miljöpolitik för ett hållbart Sverige" (Prop. 1997/98:145, se målen under rubriken "miljöproblemshistorik: Period Lpf 94), kan kopplas till både studien av läroböckerna och till läroplanen. De olika målen i propositionen kan ses som förslag till åtgärder för de miljöproblem som tagits upp i olika kategorier (se kategorierna under Grupp A, fråga 3). Alla dessa miljömål tolkas som mål för att motverka både hälsoproblem och miljöhot. De visar på en strävan att anpassa vår livsföring och leva i samklang med naturen, kort sagt, en hållbar utveckling. Resultatet visar på att läroböckerna under tiden 2000-2006 bara delvis tar upp problemen som föranleder dessa mål. De som mest frekvent tas upp är: förorening av jord, klimatrisk, försurning och sopberget. De som inte alls tas upp är förorening av luft, förorening av vatten, energifrågor, begränsade naturresurser, övergödning samt att dessa miljöförändringar är "störande för människor" vilket bl.a. innefattar förfulande av miljön (se diagram 3: C). Eftersom alla mål som finns beskrivna i propositionen kan tolkas som "pusselbitar" i den helhet som utgör hållbar utveckling, så borde alla delar diskuteras och sättas i relation till varandra i läroböckerna. Så är nu inte fallet i de läroböcker som studerats, vilket gör att innehållet i läroböckerna tolkas som delvis överrensstämmande med läroplanen.

9.3.3. Slutsats

En tydligt ökande fokusering på miljöproblem som växthuseffekt och klimatförändringar kan ses. Denna ökning syns både i samhällsdebatten och i läroböckerna, dock finns detta problem inte nämnt i läroplanen. En tänkbar orsak till detta är att läroplanen är från 1994, och den allmänna debatten om klimatet har blossat upp de senaste åren på 2000-talet. Resultatet från undersökningen visar att innehållet i läroböckerna delvis motsvarar vad läroplanen säger att eleverna ska få för kunskaper om miljö, vilket till största delen handlar om hållbar utveckling. Kunskap om hållbar utveckling är förvisso en förutsättning för att motverka växthuseffekt och klimatförändringar. Sammanfattningsvis tolkas resultatet av denna undersökning som att läroplanen tar upp det grundläggande miljöproblemet, nämligen att människan måste lära sig att anpassa sin livsstil efter naturens förutsättningar. Läroböcker och samhällsdebatt har valt

att fokusera på konsekvenserna av en icke hållbar utveckling. Slutligen kan konstateras att läroböckerna under tidsperioden 2000-2006 inte till fullo följer vad läroplanen säger att eleverna ska lära sig om miljö/miljöproblem. Vilket av dessa som bör uppdateras för att stämma överens kan vara en öppen fråga.

10. Diskussion

10.1. Uppsatsens syfte och frågeställning

Samtliga grupper med läroböcker i undersökningen har nu analyserats. För att en diskussion kring analysen ska kunna äga rum krävs att syftet i uppsatsen samt frågeställningen lyfts fram. Frågorna ska besvaras utifrån ett övergripande perspektiv. Därför upprepas uppsatsens syfte och frågeställningar.

Syftet är att se hur miljöproblemen skildras i gymnasieskolans samhällskunskapsböcker och kopplas ihop med människan och hennes handlingar. Detta studeras över en tidsperiod som sträcker sig från 1960-talet fram till idag. Vidare sammanställs och jämförs uppgifterna med de för tiden gällande styrdokument samt med hänsyn till relevant litteratur som speglar samhällsdebatt och historik kring miljöproblem.

Två frågor har valts ut för att uppnå syftets ändamål. Den första lyder:

- Hur förhåller sig skildringen av miljöförstöring i läroböckerna till vad eleverna ska kunna enligt kraven i skolans styrdokument?

Vid en jämförelse mellan resultaten från läroböckerna och styrdokumentet kan ses att grupperna A och B, vilka omfattar tidsperioderna Lgy 65 och Lgy 70, har en tydlig koppling till läroplanen. Således stämmer läroböckerna i dessa grupper också väl överens med vad som eleverna enligt läroplanen ska kunna inom miljöområdet. Grupp C, vilken behandlar läroböcker under tidsperioden Lpf 94, skiljer sig i detta avseende och påvisar inte ett lika tydligt samband mellan läroplanen och innehållet i läroböckerna. En orsak till detta kan vara det som tidigare påpekats under rubriken ”Historisk tillbakablick” (kap. 3.1.), nämligen att granskningen av läromedel och fastställandet av basläromedel i samhällsorienterande ämnen upphör år 1991. Därmed regleras inte längre läromedel i skollag eller förordningar

(Skolverket, rapport 285: 2006). Båda läroböckerna i grupp C är skrivna på 2000-talet och har alltså inte heller omfattats av några regleringar av det slag som läroböckerna i grupp A och B har gjort.

Efter att första frågan i frågeställningen undersökts och analyserats ger ovanstående svar på den, till stor del, legitimitet åt vidare undersökning och den andra frågan i frågeställningen som lyder:

- Hur har miljöproblem, över tid, skildrats och kopplats till människan i gymnasieskolans läroböcker?

För att se hur miljöproblemens koppling till människan skildrats i läroböckerna genom tiderna har i analysen resultaten satts i relation till rådande samhällsdebatt. Hur såg forskare, samhällskritiker, politiker och allmänheten på miljöfrågorna under de olika tidsperioderna? Fanns det en koppling mellan människans aktiviteter och miljöförstöringen? Visade det sig också då i de undersökta läroböckerna? Hur visade kopplingen sig i läroböckerna och hur syntes/debatterades det ute i samhället? I samtliga grupper har tydliga samband kunnat ses mellan samhällsdebatten och vad som tagits upp i läroböckerna.

Det dominerande som läroböckerna tar upp i grupp A är också det som samhällsdebatten under period Lgy 65 fokuserar mest på. Det handlar om de gifter som släpps ut i naturen från olika typer av industrier och vilken effekt dessa kan ha på, först och främst hälsan och sedan till viss del på naturen. I Sverige finns en medvetenhet om att konsekvenser i form av nedsmutsning och föroreningar blir en följd av välfärden (Lagerkvist, 1968). Däremot syns inte mycket av det direkta resonemanget om människans påverkan för miljöproblemen i läroböckerna från samma tid. Det som tyder på att det trots allt finns en medvetenhet om detta i samhället är läroböckernas syn på industrialiseringen och urbaniseringen som bidragande orsak till miljöförstöringen.

Läroböckerna i grupp B, som är skrivna under perioden Lgy 70, tar även de till största delen upp industriella föroreningar och då mestadels i form av luftföroreningar. Samhällsdebatten lade också tyngd på detta, men började även diskutera koldioxidhalten i luften som ett problem (Bolin, 1979). Hälsoproblemen är fortfarande under denna period övervägande, men naturförstöringen utgör en nästan lika stor del enligt resultaten av innehållet i läroböckerna.

Vidare går diskussionerna i samhället åt samma håll och synbara effekter på olika miljöer, fauna, djur- och växtliv debatteras flitigt (Curry-Lindahl, 1975). Även klimatets uppvärmning börjar uppmärksammas av experter på området och människans aktiviteter tas upp som en möjlig bidragande orsak till detta (Bolin, 1979). I läroböckerna i grupp B går nu att se, till skillnad från läroböckerna i grupp A, att människan genom industriella föroreningar av luft och vatten räknas in som en påverkande faktor för miljöproblemen som finns och dess ökning.

Grupp C, med läroböcker som skrivits under perioden Lpf 94, beskriver tydligt att miljöförstörelsen innebär ett stort miljöhot samt att åtgärder är nödvändiga för att kunna stoppa utvecklingen av miljöförstörelsen. Politiska insatser och medias uppmärksamhet av ämnet har gjort att samhällsdebatten är större än någonsin (Gore, 2006, Corell & Söderberg, 2005). I läroböckerna är det problem som klimatrisker, sopberget, förorening av jord och försurningen som tar mest plats. Detta är miljöproblem som orsakas av mänsklig aktivitet. Under samma tid har politiska beslut gjort att utsläppen av svaveldioxid, flyktiga organiska föreningar och kväveoxider minskat liksom förorenade vattendrag och ozonnedbrytande ämnen. Diskussioner om vad som kommer att sätta stopp för mänsklighetens framfart, om det blir bristen på naturresurser eller klimatförändringarna, gör allmänheten uppmärksam på miljöproblemen som ett hot (Corell & Söderberg, 2005). Klimatförändringarna är det som fokuseras mest på ute i samhället och löpande kommer nya forskningsrapporter rörande dessa. Den senaste klimatrapporten från IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change, 2007) bekräftar hur mänsklig påverkan är en bidragande faktor för uppvärmningen av klimatet. Al Gore har genom både filmen och boken *En obekvämt sanning* (2006) bidragit till debatten. Växthuseffekten ses som ett av våra allvarligaste miljöproblem och boken/filmen visar autentiska bilder på smältande glaciärer och kraftfulla orkaner. Samtidigt ges vetenskapliga förklaringar på hur människans aktiviteter påverkar jorden (Gore, 2006). Den bild som miljöproblemhistoriken under perioden Lpf 94 tidigare i uppsatsen har gett, och som tolkats i förhållande till läroböckernas innehåll, visar på att miljöproblemen som dominerar samhällsdebatten också tas upp i läroböckerna under samma tid. Miljöproblemen har vuxit och blivit en global angelägenhet med tydlig koppling till mänsklig aktivitet, både i gymnasiets samhällskunskapsböcker och i den rådande samhällsdebatten.

10.2. Slutsats enligt syftet

I grupp B och C har kopplingen till människans aktiviteter skildrats enligt hur rådande samhällsdebatt tagit upp problemet. Läroböckerna i grupp A har dock inte med något tydligt resonemang om människans koppling till miljöförstöringen. Samhällsdebatten tar upp urbaniseringen och industrialiseringen som bidragande orsaker under perioden Lgy 65, och det tyder till viss del på att medvetenheten finns hos vissa delar av befolkningen. Fokus på industriella gifter och utsläpp i läroböckerna skulle också kunna tolkas så. Från att under 60-talet inte pekats på människans koppling till miljöproblemen i gymnasieskolans läroböcker, har i nutiden omfattningen av kopplingen dem emellan blivit en stor del av innehållet om miljöförstöringen. Corell & Söderberg (2005) sammanfattar denna utveckling som det som tidigare varit svårt att inse effekten av från mänsklighetens aktivitet, har blivit till en insikt av global dimension. Med hänvisning till miljöproblemlöshistoriken och dagens omfattande miljödebatt stämmer detta väl.

Ett annat fenomen som upptäckts i samband med analysen av resultaten är att samtliga tidsperioder (period: Lgy 65, Lgy 70 och Lpf 94) som finns representerade i undersökningen har inslag av alarmistiska uppgifter kring miljön från varierande källor som visar sig i samhällsdebatten. Resultaten av innehållet i läroböckerna uppvisar däremot att text av alarmistisk karaktär inte finns mer än i fyra av de sjutton undersökta böckerna. Av dessa är samtliga skrivna under perioden Lgy 70. Enligt oss är den tänkbara orsaken bl.a. att miljövårdsarbetet fick sitt genombrott med FN:s miljökonferens i Stockholm 1972 samt att miljöproblemen dominerade som samtalsämne bland såväl politiker som allmänheten. Det debatterades i radio, TV och tidningar och miljöfrågor blev en folkrörelse: miljörörelsen (Gillberg, 1973, Anderberg, 1988). Under sent 80-tal genomfördes också en stark politisk satsning på miljöfrågorna (Hedré, Hjort, Loftsson, Löwgren, 1993). Vid en koppling till Lgy 70 och den senare reviderade upplagan från 1992 omfattas även miljön vilket kan ses som ännu en bidragande orsak. I Lgy 65 finns inget sådant tillägg och läroböckerna i grupp C har ingen reglering i samma bemärkelse som de båda andra gruppernas läroböcker och har således inte samma krav på sig. Vidare är det enligt skolan korrekt att ämnen ska presenteras sakligt och korrekt utan inbördes värderingar.

10.3. Miljöhistorisk utveckling

Studien har inte bara gett svar på syftet och frågeställningen i uppsatsen utan har också visat på den miljöhistoriska utvecklingen och hur samhället, läroplanerna och läroböckerna följer varandra, från 60-talet fram till idag. En förhoppning med undersökningen var att kunna se hur "kunskap" förändras över tid. När det gäller vad som räknas som relevant kunskap i gymnasiets läroböcker i samhällskunskap syns en tydlig utveckling inom miljötankandet. Kort sagt har läroböckerna gått från att omfatta övervägande hälsoproblem där fokus ligger på människan och hennes hälsa och välbefinnande, till ett miljötank med naturen i fokus som under senare år resulterat i ett miljöhot. Studien visar alltså på en förändring i miljötankandet, och kunskapen om människans påverkan på miljön, över tid.

Miljötankandets utveckling visas i läroplanerna (Lgy 70 och Lpf 94) och har gett skolan ett ansvar att genom undervisningen få eleverna att fostras in i ett ekologiskt hållbart tänkande. Samhällets politiska beslut med kretslopptanken (återvinning) och hållbar utveckling i centrum har säkerligen återspeglats i styrdokumentet och även gjort att miljöproblemen även kommit ner på individnivå. Följande citat beskriver våra tankegångar på ett passande sätt.

Hittills har samhället betraktat miljörevolutionen ungefär som ett idrottsevenemang – där tusentals människor är bänkade för att titta, medan en handfull spelare på planen aktivt försöker påverka spelets utgång. I detta fall är framgången beroende av att de osynliga sidolinjer som skiljer åskådarna från deltagarna kan suddas ut, så att vi alla kan bli delaktiga. Att rädda planeten är inget publikevenemang (Lester Brown: Angelöw & Jonsson, 1994 s. 11).

Forskningen som finns om miljöförstöring, klimatförändringar etc. är i dagens läge, om än det fortfarande råder delade meningar om hur stora miljöhoten är, omfattande. Propagandan som sprids för att bekräfta miljöhotet av idag har ett liknande budskap som i citatet ovan. Tankarna går då bl.a. till Al Gores (2006) numera vitt spridda bok och film *En obekväm sanning*.

10.4. Kritiska värderingar

Undersökningen har gått till så att läroböckerna som valts ut för granskning jämförts med för tiden aktuella styrdokument och rådande samhällsdebatt. Läroböcker som skrivits under en viss läroplansperiod har analyserats i förhållande till denna debatt. Att en viss tidsförskjutning finns från att en läroplan blivit gällande till att det syns några förändringar inom skolan, och då även i läroböckerna, är givet. Hur lång tid det rör sig om skulle kunna bero på flera saker

bl.a. hur lång tid det tagit att skriva läroboken eller vilken uppfattning och medvetenhet författarna har om samtida och kommande läroplan. Eftersom samma tidsförskjutning inte är gällande för alla läroböckerna, utan läroböckerna kan ha tagit olika lång tid att skriva eller få utgivna, har ingen vikt lagts vid denna aspekt i förekommande läroboksanalys.

Inom forskningen av miljöproblemen finns inte endast en tillförlitlig expertis. Experterna är många och likaså deras intressen och därmed kunskapen. Ett antal olika tolkningar finns som kanske motsäger varandra, men ändå är lika sanna beroende på vilket vetenskapligt ideal de baseras på och vilken typ av vetenskaplig praxis som används (Jamison, 2003). Detta har tagits upp redan tidigare i uppsatsen, men den egna ståndpunkten har kanske inte varit helt tydlig då. Anledningen till det är att ingen ställning tagits kring forskningsrön som uppfattas som de "rätta". Det skulle kunna påverka studiens trovärdighet. Således kan här inte någon speciell teori inom miljö- och klimatforskningen föredras.

Personliga värderingar och "jagets betydelse" för forskningen har tidigare diskuterats i kapitel 4.8. Ett kritiskt förhållningssätt är något som upprätthålls under arbetets gång där betraktelser av bakgrund och utbildning som en möjlig påverkansfaktor i tolkningen av resultaten i förhållande till styrdokument och rådande samhällsdebatt finns. Ambitionen har varit ett objektivt förhållningssätt till studien. Trots det kan inte fullt övertygat sägas att så har skett. Det pekar även tidigare resonemang på (i kapitel 4.9) om huruvida någon annan som utför studien efter samma tillvägagångssätt skulle få exakt samma resultat. En fördel är att det tidigare inom utbildningen utförts kritiska studier om än av mindre omfattning än denna. Bakgrunden med samhällsvetenskapliga studier kan dels hjälpa till att se samband och att se resultaten i ett verklighetssammanhang. Dels kan det innebära en styrning i en omedveten riktning och det behöver i så fall inte vara till studiens fördel.

Studien har tidigare satts i relation till en annan av liknande karaktär i uppsatsens dispositionsdel: "Miljöundervisningen i år 7-9. Från styrdokument till lärare". Denna uppsats, vars resultat jämförs med föreliggande studie, är ett examensarbete med inriktning på miljöundervisningen och dess koppling till styrdokumentet samt huruvida lärarna anser att de har med de miljöfrågor som krävs i miljöundervisningen. Områden kring vad miljöfrågorna ska innefatta har utarbetats. Resultatet av undersökningen sammanfattas så här:

Vid enkätundersökningen framkom det att alla dessa områden tas med i miljöundervisningen av i alla fall några av de deltagande lärarna. Anmärkningsvärt var att miljöpolitik inte behandlades i någon stor utsträckning i något av ämnena och att biologisk mångfald inte togs upp i samma utsträckning som vad som står i kursplanerna. Ett område som tas upp enligt kursplanen är energi. Nästan alla fysiklärare tar upp området i stor utsträckning (Magnusson, 2002, examensarbete Linköpings universitet).

Som tidigare nämnts har ingen annan studie som utförts på samma sätt som denna gått att finna. Studien kan dock jämföras med Magnusson (2002) vars undersökning handlar om hur undervisning om miljö sker som helhet. Det som framkommer i föreliggande uppsats kan dock inte ses som sanning eftersom denna studie fokuserar på gymnasieskolans samhällskunskapsböcker medan Magnusson (2002) riktar sin studie mot miljöundervisningen i samtliga ämnen i åk 7-9.

I kapitel 3 har ett urval av delar i Skolverkets rapporter tagits upp för att ge studien av läromedel vetenskaplig relevans. En av dem är "I enlighet med skolans värdegrund" (Skolverket, rapport 285:2006) där en granskning av utvalda läroböcker gjorts, både från grundskolan och från gymnasiet. I den förs en diskussion om läroböckernas innehåll och hur väl det följer skolans uppdrag. Detta i likhet med vår studie som kontrollerar hur väl innehållet i läroböckerna stämmer överens med vad läroplanerna säger. Rapporten är från 2006 och även om som tidigare diskuterats inte läroböckerna längre är reglerade i lag, får de heller inte strida mot vad som finns skrivet i läroplaner och kursplaner.

Andra rapporter som tas upp i samma kapitel är "EU-undervisningen i gymnasieskolan" (Skolverket, rapport 308:2007) och "Läromedlens roll i undervisningen" (Skolverket, rapport 284:2006). Dessa båda rapporter visar på vikten av läroböckernas roll för undervisningen. Resultaten av dem visar att läroboken ofta används som grund i undervisningen samt att den fortfarande har en stark ställning. Detta styrker relevansen för läromedelsanalysen. Boel Englund har tidigare granskat både läromedel och läroböcker i frågan om varför läroboken är så viktig. Resultatet har hon sammanfattat som att "läroboken har en kunskapsgaranterande – auktoriserande roll" samt att texter historiskt sett varit auktoritativa i samhället som helhet och att detta lever kvar (Skolverket, rapport 284:2006). Generellt sett är antagande riktigt, även om det källkritiska tänkandet vid bedömning av texter och litteratur är större nu än för några årtionden sedan.

Sammanfattning

För att ge uppsatsen, ”Miljöproblem – Hur skildras de i gymnasieskolans läroböcker i samhällskunskap? En läroboksanalys”, en vetenskaplighet har forskningsrapporter tagits upp som tillsammans utgör en forskningsbakgrund. Samtliga rapporter är hämtade från Skolverket och tar upp styrdokumentens roll för hur innehållet i läroböckerna utformas samt lärobokens roll i undervisningen. Därmed påvisas den vetenskapliga relevansen i form av studiens upplägg och vårt val att genomföra en läroboksanalys.

En annan uppsats av samma storlek och liknande karaktär har satts i relation till föreliggande, för att undersökningen i jämförande uppsats behandlar miljöundervisningen och kopplingen till styrdokumentet. Detta är även en koppling som tagits fasta på för att kunna dra slutsatser utifrån analysen som är av relevans för syftet och frågeställningen.

Studien är en läroboksanalys med inslag av både kvalitativ och kvantitativ metod. En tolkande analys görs utifrån resultatet med kopplingar till såväl styrdokument och samhällsdebatt. Detta arbetssätt utgör en hermeneutisk tolkning. Målet är att de olika forskningsmetoderna tillsammans ska bilda en kontext där allting sätts i sitt sammanhang. För att knyta ihop tillvägagångssättet i studien har valet att kalla metoden för en ”hermeneutisk diskursanalys” tagits.

Den litteratur som använts består av metodlitteratur som beskriver olika metodteorier och metodologiska begrepp. Bakgrundslitteraturen behandlar miljö, miljöförstöring och miljöproblem under tidsperioden 1960 och framåt. Denna litteratur är relevant för uppsatsens diskursanalys där aktuell samhällsdebatt sätts i relation till läroböcker och läroplan. I studien ingår 17 läroböcker i samhällskunskap för gymnasiet från 1966-2006. Läroplanerna som använts är Lgy 65 (1966-1970), Lgy 70 (1971-1993), Lpf 94 (1994-).

Syftet är att se hur miljöproblemen i gymnasiets samhällskunskapsböcker skildras och kopplas ihop med människan och hennes handlingar. Detta studeras över en tidsperiod som sträcker sig från 1960-talet fram till idag. Frågeställningarna är: Hur förhåller sig skildringen av miljöförstöring i läroböckerna till vad eleverna ska kunna enligt kraven i skolans styrdokument? och, Hur har miljöproblem, över tid, skildrats och kopplats till människan i gymnasieskolans läroböcker?

Resultatet av studien skiljer sig mellan de olika läroplansperioderna. För perioden Lgy 65 finns en tydlig koppling mellan läroböcker, läroplan och samhällsdebatt. Innehållet i läroböckerna stämmer således väl överens med läroplanen. Under läroplans period Lgy 70 har stora förändringar i tankarna om miljö skett i såväl samhälle som läroplan och läroböcker. Resultatet visar att utvecklingen av miljötänkandet går från att vara ett lokalt till ett globalt problem, och från ett statligt ansvar till ansvar på individnivå. Vidare kan ses att utvecklingen går från fokus på hälsoproblem för människan, till insikter om vikten av hållbar utveckling med fokus på miljön. Slutsatsen är att läroböckerna följer läroplansutvecklingen angående miljö/miljöproblem. Under period Lpf 94 sker en tydlig ökning av fokuseringen på miljöproblem som växthuseffekt och klimatförändringar. Resultatet visar här att läroplanen anger riktlinjer för att ge kunskaper om grundläggande miljöproblem och hållbar utveckling. Läroböckerna däremot följer samhällsdebatten som fokuserar på konsekvenserna av en icke hållbar utveckling.

Sammanfattningsvis besvaras frågeställningarna genom att påstå att läroböckerna under tidsperioden 1966-1993 följer läroplanerna, medan läroböckerna efter denna tid mer följer samhällsdebatten. Över tid kan ses att miljöproblemen successivt, och i ökande omfattning har kopplats till människans aktiviteter i läroböckerna.

Referenslista

Aksell, F. (2003). *Miljöpolitik*. Stockholm: Liber AB.

Alvesson, M. & Deetz, S. (2000). *Kritisk samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.

Anderberg, S. (1988). *Miljön- Europas största utmaning inför framtiden?!*. Stockholm: Utrikespolitiska institutet.

Angelöw, B. & Jonsson, T. (1994). *Individ och miljö*. Lund: Studentlitteratur.

Bolin, B. (1979). *Vad gör vi med klimatet?!*. Stockholm: Ordfront.

Carson, R. (1964), (tredje upplagan). *Tyst vår*. Stockholm: Tidens förlag.

Corell, E. & Söderberg, H. (2005), *Från miljöpolitik till hållbar utveckling*. Malmö: Liber AB.

Curry-Lindahl, K. (1975). *Miljömord eller utveckling? En ekologisk strategi*. New York: William Morrow & Company New York.

Denscombe, M. (1998). *Forskningshandboken-för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.

Ehrlich, A., Ehrlich, P. (1972). *Befolkning, resurser, miljö- människans ekologiska framtid*. Stockholm: Albert Bonnier

Gillberg, B. (1973). *Mordet på framtiden*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Gore, A. (2007). *En obekvämt sanning*. Malmö: Damm Förlag AB.

Hedré, J., Hjort, R., Loftsson, E. & Löwgren, M. (1993). *Svensk miljöpolitik*. Lund: Studentlitteratur.

Jamison, A. (2003). *Miljö som politik*. Lund: Studentlitteratur.

Lagerkvist, M. (1968). *Hotet mot miljön*. Stockholm: Bonniers Förlag AB.

Landell, N-E. (1984). *Hotet mot miljön – utflykter i den svenska verkligheten*. Skeab Förlag.

Lindqvist, H. (1983). *Naturen Resurserna Miljön – en resumé av naturresurs- och miljökommitténs betänkande med personliga kommentarer av Hans Lindqvist*. Förlaget By och bygd.

Naturskyddsföreningen. (1991). *50 enkla saker du kan göra för en renare jord*. Stockholm: Ordfronts förlag.

Orlenius, K. (2001). *Värdegrunden – finns den?*. Stockholm: Runa Förlag AB.

Stensmo, C. (1994). *Pedagogisk filosofi*. Lund: Studentlitteratur.

Internetadresser

IPCC (2007) - *Intergovernmental Panel on Climate Change*. <http://www.ipcc.ch/> hämtat: 2007-12.

Magnusson, U (2002). *Miljöundervisningen i år 7-9. Från styrdokument till lärare*.

Linköping: Linköpings universitet.

<http://www.ep.liu.se/abstract.xsql?dbid=1116> hämtat: 2007-12.

Skolverket, (2006). *I enlighet med skolans värdegrund*. Skolverkets rapport 285:2006.

www.skolverket.se/publikationer?id=1659 hämtat: 2007-11-16

Skolverket, (2006). *Läromedlens roll i undervisningen*. Skolverkets rapport 284:2006.

www.skolverket.se/publikationer?id=1640 hämtat: 2007-11-16

Skolverket, (2006). *EU-undervisningen i gymnasieskolan*. Skolverkets rapport 308:2007.
www.skolverket.se/publikationer?id=1750 hämtat: 2007-11-16

Läroböcker

Bengtsson, B-A. (2000), (Fjärde upplagan). *Zigma, Samhällskunskap, Kurserna A+B+C*. Stockholm: Liber AB.

Bengtsson, B-A. (2006), (Sjätte upplagan). *Zigma- samhällskunskap*. Stockholm: Liber AB.

Bengtsson, B-A. & Lundqvist, O. (1992). *Zenit- samhällskunskap*. Uppsala: Almqvist & Wiksell Förlag AB.

Björkblom, S., Altersten, A., Hanselid, H-O. & Liljequist, K. (1970). *Världen, Sverige och vi. Samhällskunskap. Årskurs 3 HSE*. Stockholm: Almqvist & Wiksell Förlag AB.

Ekström, A., Hols, T., Larsson, I., Thurén, T. & Williamsson, M. (1980), (Andra upplagan). *Politik Grundbok 4 Samhällskunskap för gymnasieskolan Årskurs 3NT*. Nacka: Esselte Herzogs.

Ekström, A. & Hols, T. (1984), (Tredje upplagan). *Politik, Grundbok 2, Samhällskunskap för gymnasieskolan Årskurs 2 EHS*. Falköping: Esselte Studium.

Ekström, A., Larsson, I. & Williamsson, M., (1983), (Tredje upplagan). *Politik, Grundbok 1, Samhällskunskap för gymnasieskolan Årskurs 1 EHSN*. Uppsala: Esselte Herzogs.

Ekström, A., Hols, T. & Williamsson, M. (1979), (Andra upplagan). *Politik, Grundbok 2, Samhällskunskap för gymnasieskolan Årskurs 2 HSE*. Nacka: Esselte Herzogs.

Ekström, A., Küng, A., Larsson, I., Thurén, T. & Williamsson, M. (1976), (Andra upplagan). *Politik, Grundbok 3, Samhällskunskap för gymnasieskolan Årskurs 3 HSE*. Stockholm: Esselte Studium.

Garland, S-O., Helmfrid, S., Holmberg, P., Jansson, C-G. & Linnarsson, L. (1967). *Samhällskunskap för gymnasiet 2:1*. Stockholm: Läromedelsförlagen – Svenska Bokförlaget.

Garland, S-O., Helmfrid, S., Holmberg, P., Jansson, C-G. & Linnarsson, L. (1968). *Samhällskunskap för gymnasiet 2:2*. Stockholm: Läromedelsförlagen – Svenska Bokförlaget.

Garland, S-O., Helmfrid, S., Holmberg, C-G. & Linnarsson, L. (1970). *Samhällskunskap för gymnasiet Åk 3 Na, Te*. Stockholm: Läromedelsförlagen – Svenska Bokförlaget.

Garland, S-O., Helmfrid, S., Holmberg, P., Jansson, C-G. & Linnarsson, L. (1966), (Andra upplagan). *Samhällskunskap för gymnasiet, Åk 1*. Stockholm: Svenska Bokförlaget Norstedts.

Garland, S-O., Helmfrid, S., Holmberg, P., Jansson, C-G. & Linnarsson, L. (1968). *Samhällskunskap för gymnasiet 3:1*. Stockholm: Läromedelsförlagen Svenska Bokförlaget.

Garland, S-O., Helmfrid, S., Holmberg, P., Jansson, C-G. & Linnarsson, L. (1969). *Samhällskunskap för gymnasiet 3:2*. Stockholm: Läromedelsförlagen Svenska Bokförlaget.

Kieser, J. (1986). *Samhällsboken: samhällskunskap för gymnasieskolans tre- och fyraåriga linjer*. Stockholm: Sparfrämjandet.

Nilsson, H., Nilsson, T., Berg, E., Berg, L., Lindh, Y. & Dahlkvist, M. (1991). *Leva i samhället. Maxiboken*. Aros/Danmarksby Läromedel AB.

Läroplaner

Skolöverstyrelsen, (1966). *Läroplan för gymnasiet Lgy 65*. Stockholm: SÖ-förlaget.

Skolöverstyrelsen, (1973). *Läroplan för gymnasieskolan Lgy 70*. Stockholm: Svenska utbildningsförlaget.

Skolöverstyrelsen, (1983) (tredje upplagan). *Läroplan för gymnasieskolan Lgy 70*. Stockholm: Liber Utbildningsförlaget

Skolverket, (1992). *Statens Skolverks författningssamling SKOLFS 1992:5 Förordning om program mål för gymnasieskolans nationella program*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Svensk Facklitteratur. (1989). *Gymnasieskolan – en bok med Gymnasieförordning Skollag Skolförordning Mål och riktlinjer Kursplaner Timplaner*. Stockholm: Svensk Facklitteratur.

Lpf 94:

Lärarnas Riksförbund. (2003). *Läraryrket *Läroplaner *Skollagen *Policydokument*.

Lärarnas Riksförbund.

Bilagor

Bilaga I

Fråga 1: innehållsförteckning och register

Finns i innehållsförteckningen en egen rubrik som handlar om miljö, eller i registret ord innehållande miljö eller natur?

Bok:	Ja:	Nej:
A:1	X	
A:2		X
A:3		X
A:4	X	
A:5	X	
A:6	X	
A:7	X	
B:1	X	
B:2	X	
B:3	X	
B:4	X	
B:5	X	
B:6	X	
B:7	X	
B:8	X	
C:1	X	
C:2	X	

Fråga 2: textens innehåll

Finns det något i texten, vilken enligt innehållsförteckningen eller registret tar upp miljöförstörelsen, som tar upp sambandet mellan människans aktiviteter och miljöförstörelsen?

Bok:	Ja:	Nej:
A:1	X	
A:4	X	
A:5	X	
A:6	X	

Bilaga II

A:7	X
B:1	X
B:2	X
B:3	X
B:4	X
B:5	X
B:6	X
B:7	X
B:8	X
C:1	X
C:2	X

Fråga 3: fortsatt undersökning av textens innehåll

Vilken typ av miljöproblem skrivs det om i texten?

Bok: Miljöproblem:

A:1 Nedskräpning

Vattenkraft

Luftföroreningar

Vattenföroreningar

Utsläpp och gifter

A:4 Exploatering av naturresurserna

Avfall

Avlopps- och avgasutsläpp

Jordförstöring

Luft- och vattenföroreningar

A:5 Luftföroreningar

Vattenföroreningar och jordförstöring där människans behov kommer i första hand.

Problemen är problem för människan, inte för miljön eller naturen.

Bilaga III

A:6 Föroreningar av jord, luft och vatten.

Föroreningar från industriländerna, tex med koldioxid kan leda till rubbade av temperaturlansen.

Skogsavverkning (globalt problem)

Nedskräpning av naturen.

Övergödning/försurning

Sopförbränning – luftföroreningar

Bullerproblem (trafik, flyg, industri).

Gifter (DDT, kvicksilver)

(Börjar sätta natur/miljö i centrum.)

(FN-konferens om miljö –72, är planerad).

A:7 Avfall

Jordförstöring

Luftföroreningar,

Vattenfrågan

Skorstenar och avgasrör

B:1 Industrins utsläpp: luft, vatten, risker med oljetransporter

B:2 Kol, Olja, Naturgas

Nedsmutsning av land, vatten och luft med svavel (svaveldioxid, -syra)

Biltrafik och avgaser bidrar med koldioxid, kolväten, kväveoxider

Ved och torv

Konstgödsling med kväve, fosfor

Vattenkraft

Uranbrytning och kärnkraftverk

Klimatrisker

B:3 Växtnäring och handelsgödsel

Vattenföroreningar

Bilaga IV

B:4 Fossila bränslen (olja, kol, ved och torv) ger svavel (svaveldioxid), bly
Fosforföreningar
Vattenkraft
Uranbrytning och kärnkraftverk
Klimatrisker

B:5 Förorening av vatten tex oljeutsläpp.
Förorening av atmosfären med svaveldioxid som leder till försurning.
Utsläpp av koldioxid, kolväten och kväveoxider från förbränningsmotorer.
Grundvattennivåsänkning pga torvbrytning.
Konstgödning (fosfor/kväve övergöder vattendrag.
Uranbrytning och kärnkraftverk (risk för läckage, radioaktiva ämnen)
(Omställning till förnyelsebara energikällor diskuteras, men enbart ur aspekten att de
nuvarande (kol, olja, naturgas) kommer att ta slut, inte för att miljön ska skyddas)

B:6 Förorening av luft och vatten och förfulande av miljön pga. industrier.
Hälsororor (buller, smuts, gifter, stress, trafikolyckor)
Folkomflyttningar (avfolkning av vissa orter/landsdelar. Koncentration av människor sliter på
den fysiska miljön)
Förbränning av olja försurar luft och nederbörd.
Koleldning leder till utsläpp av tungmetaller.
Kärnkraft (risk för radioaktiv smitta).

B:7 Växthuseffekten
Värmealstrande energi
Koldioxid
Olja
Kol
Naturgas
Bilen
Ozonlagret bryts ned p.g.a. freon

Bilaga V

B:8 Ozonskiktet skadas av freoner

Växthuseffekten

Koldioxid

Försurningen med kväveoxid, svaveldioxid

Föroreningar från jordbruket med naturgödsel, övergödning, konstgödning, kemiska bekämpningsmedel

Föroreningar från industrin med olje-, gift- och kemikalieutsläpp, skorstenar, avlopp

Soptippar

PCB

Tungmetaller som Kadmium, kvicksilver, zink och bly

Lacknafta, Trikloretan

Klorföreningar, Dioxin

C:1 Försurningen p.g.a. kol, olja (fossila bränslen), svaveldioxid, kväveoxider

Växthuseffekten p.g.a. koldioxid

Ozonskiktets uttunning p.g.a. freoner

Giftspridning från jordbruket, industrier, hushåll

Tungmetaller (bly, kvicksilver och kadmium)

Sopberget

Ökenbildning

Markförstöring

C:2 Försurning genom svaveloxider.

Växthuseffekten.

Uttunning av ozonskiktet.

Giftspridning (kemiska preparat och tungmetaller)

Sopberget.

Bilaga VI

Tabell 3:1

Kategorier

Bok	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
A:1	X	X	X						X		X	
A:4	X	X	X	X					X			
A:5	X	X	X									
A:6	X	X	X	X	X		X	X	X			
A:7	X	X	X						X			
B:1		X	X									
B:2		X				X	X	X		X	X	
B:3			X				X					
B:4						X		X			X	
B:5		X	X	X			X	X			X	
B:6	X	X	X	X	X			X			X	
B:7		X				X				X		X
B:8	X	X				X	X	X	X			X
C:1	X			X		X		X	X			X
C:2	X					X		X	X			X

Bilaga VII

Fråga 4: textens budskap till läsaren

Hur tas miljöproblem upp i texten och hur är texten skriven?

	<u>Informerande</u> d.v.s. faktabaserat, sakligt beskrivet.	<u>Ökande</u> miljöförstöring d.v.s. miljöproblemen kommer att bli fler och större.	<u>Hälsoproblem</u> d.v.s. miljöproblemen diskuteras i första hand som ett problem för människans hälsa.	<u>Katastrof</u> d.v.s. alarmerande beskrivet.	<u>Naturförstöring</u> d.v.s. miljöproblemet diskuteras i första hand som ett problem för naturen och miljön.	<u>Rekreationsområdesförstöring</u> d.v.s. miljöproblemen diskuteras i första hand som ett problem för naturen som ett medel för människans välbefinnande.	<u>Miljöhot</u> d.v.s. ett allvarligt hot för miljön ur ett framtidsperspektiv.
A: 1			X			X	
A: 4	X	X	X				
A: 5	X				X	X	
A: 6	X	X	X		X		X
A: 7	X	X	X				
B: 1	X					X	
B: 2	X	X	X	X			
B: 3	X						
B: 4			X	X	X		
B: 5	X	X	X	X	X		X
B: 6	X		X		X	X	
B: 7	X		X		X		
B: 8	X		X	X	X		
C: 1	X						X
C: 2	X		X				X

Bilaga VIII

Fråga 5: konkreta förslag

Finns det skrivet någonting om åtgärder för miljöproblem?

<u>Bok:</u>	<u>Ja:</u>	<u>Nej:</u>
A:1		X
A:4		X
A:5	X	
A:6	X	
A:7	X	
B:1		X
B:2	X	
B:3		X
B:4		X
B:5		X
B:6		X
B:7	X	
B:8	X	
C:1	X	
C:2	X	

Bilaga IX

Fråga 6: utrymme

Hur stort utrymme får miljöproblemen och dess eventuella åtgärder i boken? Utrymmet räknas i antal rader.

Bok:	Antal rader:	Antal sidor, ca:	Totala antal sid.:
A:1	47	1	309
A:4	305	7,5	218
A:5	72	3	432
A:6	408	14	181
A:7	265	7,5	314
B:1	50 (dubbla rader)	2	149
B:2	383 (dubbla rader)	7	165
B:3	7 (dubbla rader)	0,1	200
B:4	134 (dubbla rader)	2	187
B:5	298 (dubbla rader)	5	162
B:6	45	2	496
B:7	91	2,5	512
B:8	221	6,5	408
C:1	174	5	632
C:2	312	13	632